

Vnímání ztráty rodiče v dětství a její vliv na osobní život v dospělosti

Amálie Koláčková

Bakalářská práce
2021

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2020/2021

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE (projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení: **Amálie Koláčková**
Osobní číslo: **H18479**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **Prezenční**
Téma práce: **Vnímání ztráty rodiče v dětství a její vliv na osobní život v dospělosti**

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti krizových situací, prožívání smrti blízkých a vlivu úmrtí na vlastní vztahy v dospělosti.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvalitativního výzkumu formou hloubkového rozhovoru.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování bakalářské práce: **Tištěná/elektronická**

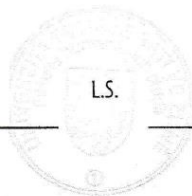
Seznam doporučené literatury:

- GOLDMAN, Linda, 2015. Jak s dětmi mluvit o smrti. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0819-8.
LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ, 2007. Vývojová psychologie. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1284-0.
MAREŠ, Jiří, 2013. Pedagogická psychologie. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0174-8.
ŠVARÍČEK, Roman a Klára ŠEDOVA, 2007. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0644-6.
THOROVÁ, Kateřina, 2015. Vývojová psychologie. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0714-6.

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Iva Staňková, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **27. ledna 2021**
Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2021**

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 27. ledna 2021

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval.
V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně .

¹⁾ zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací

(1) Vysoká škola nevydávalečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být ušé nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, ušije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odporá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 neplatí nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo ušít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělků jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělků dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Práce se zaměřuje na dětské pojmání smrti a její následný význam na pokračující život jedince. Sleduje vliv rodinného a kulturního prostředí v souvislosti s formováním vlastní identity. Výzkum v praktické části potvrzuje vliv negativní události na další životní fungování, bolestivé období během následného života a vliv na vlastní rodinný život. Zaměřujeme se na negativní vlivy úmrtí rodiče, které ovlivnili život jedince.

Klíčová slova: Děti, smrt, koncept smrti, dětské představy o smrti, dětské chápání smrti, dětské vnímání smrti, dětské pojetí smrti.

ABSTRACT

The work focuses on children's conception of death and its subsequent significance for the continuation of an individual's life. It monitors the influence of the family and cultural environment in connection with the formation of one's own identity. The research in the practical part confirms the influence of individual events on the further functioning of life, the painful period during the afterlife and the influence on one's own family life. We focus on the negative aspects of parental deaths that affect an individual's life.

Keywords: Children, death, concept of death, children's ideas about death, children's understanding of death, children's perception of death, children's concept of death.

Chtěla bych poděkovat vedoucí mé bakalářské práce PhDr. Ivě Staňkové, Ph.D., která mi umožnila odborné rady a správný směr při psaní mé práce.

Děkuji za trpělivost a ochotu pomoci všem, kteří byli objektem mého výzkumu.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	9
I TEORETICKÁ ČÁST	10
1 DĚTSTVÍ A DÍTĚ.....	11
1.1 DEFINICE POJMŮ DĚTSTVÍ A DÍTĚ.....	11
2 RODINA.....	13
2.1 VYMEZENÍ POJMU RODINA	13
2.2 RODINA JAKO ČINITEL PROCESU SOCIALIZACE A INDIVIDUACE.....	14
3 SMRT	17
3.1 PŘIJETÍ FAKTU SMRTI.....	17
3.2 TRUCHLENÍ	21
3.3 POHŘEB.....	24
II PRAKTICKÁ ČÁST.....	26
4 VÝZKUMNÝ CÍL A VÝZKUMNÉ OTÁZKY	27
4.1 DESKRIPCE A PLATFORMY VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ.....	27
4.2 CÍLE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	27
4.3 VÝZKUMNÉ OTÁZKY	28
4.4 VÝZKUMNÝ DESIGN A VÝZKUMNÁ METODA.....	28
4.5 METODA: NARATIVNÍ INTERVIEW – HLOUBKOVÉ ROZHOVORY	28
4.6 VÝZKUMNÝ VZOREK	29
4.7 ZPŮSOB ZPRACOVÁNÍ DAT.....	31
5 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT	34
5.1 MODUS HOLISTICKO - OBSAHOVÝ	34
5.2 MODUS KATEGORIÁLNĚ – OBSAHOVÝ	47
5.3 DOPORUČENÍ.....	57
ZÁVĚR	58
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	59
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	61
SEZNAM TABULEK.....	62
SEZNAM PŘÍLOH.....	63

ÚVOD

Tato diplomová práce se zabývá vlivem úmrtí rodiče v dětství a jeho následným působením na osobní život v dospělosti. Období mezi dětstvím a dospělostí je provázáno řadou změn, které se souhrnně dotýkají celé osobnosti mladého člověka. Tento proces je o to ztížen nestandardním dětstvím a traumatizujícími událostmi v raném věku. Proces adolescence souvisí se sebepoznáváním, hledáním a zvnitřňováním osobní ideologie. „*Osobní identita je výsledkem procesu individuace, který lze popsat jako proces stávání se sebou samým. Ukazatelem úspěšně probíhající individuace je osobní autonomie.*“ (Smékal, 2004, s. 344)

Toto období je spojeno s nalezením smyslu života, vlastních hodnot, prožitků. Psychologický slovník definuje identitu jako „*prožívání a uvědomování si sebe sama, své jedinečnosti i odlišnosti od ostatních.*“ (Hartl & Hartlová, 2000). Je-li jedinec poznamenán traumatizující událostí v dětství, jakou smrt rodiče bezesporu je, tento proces se stává složitější.

Zatímco někteří téma smrti vnímají jako značně morbidní, stále se jedná o přirozený koloběh života. Klademe si tedy otázku: Jak moc jsou lidé, kteří zažili smrt rodiče v dětství touto skutečností poznamenáni? Jak tuto událost vnímají po letech? Dokážou o této skutečnosti dnes otevřeně mluvit?

Cílem této práce je poskytnout přehled okolností, týkající se úmrtí rodiče a jejich vlivu na dítě, zmapovat situace, se kterými se potomek potýká a co cítí. Náš výzkum klade za důležité získat informace o tom, jak dítě tato životní událost ovlivnila v kontextu vlastního rodinného života.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 DĚTSTVÍ A DÍTĚ

Životní příběh člověka nezačíná až jeho narozením. Porod je jen významným bodem ve vývoji. V některých kulturách je stáří člověka počítáno od přepokládaného data početí. Základy psychického vývoje musíme hledat už v období života plodu (Langmeier, Krejčířová, 2007, s. 23-24).

1.1 Definice pojmů dětství a dítě

Dítě definuje Průcha (2008, s. 46-47) jako lidského jedince „v životní fázi od narození do období adolescence. Podle některých pojetí je za dítě považován i jedinec před narozením, tj. v prenatálním období vývoje člověka.

Průcha ve svém Pedagogickém slovníku (2008, s. 41) definuje dětství jako „*počáteční období životní dráhy každého jedince, začínající narozením a končící změnou dítěte v adolescenta (tj. asi ve věku 14-15 let). Jde o období intenzivního vývoje tělesného, intelektuálního, jazykového, emocionálního a sociálního, v jehož průběhu se formují rozhodující rysy osobnosti člověka. Na toto formování má zásadní vliv především rodina, dále širší sociální prostředí a také školní prostředí.*“

Vlivy těchto prostředí se uplatňují rozdílně v jednotlivých fázích dětství, kterými jsou podle Vágnerové (2005, s. 321-322):

- novorozenecké období
- kojenecký věk (zhruba první rok života)
- batolecí věk (od 1 roku do 3 let)
- předškolní věk (od 3 do 6 let)
- období školní zralosti (kolem 6-7 let)
- nižší školní věk (6 až 11 let)
- období puberty (od 11-12 let do zhruba 15 let)

Každá fáze dětství má specifické charakteristiky a průběh vývoje a vyžaduje k tomu přizpůsobené způsoby edukace. Dětství bývá označováno jako čas nevinnosti. Jedná se o období her, učení, socializace a vnímání okolního světa a seznámení se s ním. Dospělé osoby často vzpomínají na dětství, jako na bezproblémový čas a nejlepší období svého života. Nicméně „*dospívající chápou dětství jako dobu, kterou je třeba co nejrychleji zvládnout a*

vyrovnat se dospělým, přinejmenším v některých oblastech. Adolescenti mají tendenci zbavit se co nejdříve dětských atributů a jednoznačné sociální podřízenosti. Usilují o co nejranější získání větších práv a svobody rozhodování, ale povinnosti a zodpovědnost dospělosti přijímají jen velmi neochotně.“ (Vágnerová, 2005 s. 321–322)

Vágnerová (2005) tvrdí, že základní psychické potřeby musí být náležitě uspokojovány, má-li se dítě vyvinout v psychicky zdravého člověka.

Základními pilíři jsou:

- potřeba řádu, stálosti a smyslu v podnětech
- potřeba citových a sociálních vztahů k rodičům či prvotním vychovatelům
- potřeba identity, zdravého vědomí vlastního já
- potřeba otevřené budoucnosti, životní perspektivy

Podobu dětství ovlivňuje mnoho faktorů pozitivním i negativním směrem. Zásadní roli hraje samotné dítě, jeho vývoj i osobnost. Důležitý je vliv rodiny a následný proces socializace a prostředí, ve kterém dítě žije a vyrůstá. Stabilizace fyzického prostředí a materiálních podmínek pozitivně ovlivňují kognitivní vývoj dítěte (Vágnerová, 2005 s. 39).

2 RODINA

Rodina je klíčový bod v sociální psychologii. Jedná se o sociální skupinu, ve které probíhají významné sociálně psychologické jevy. V intimním pojetí umožňuje jedinci vytvořit pevné sociální vazby. Základní pilíře tvoří důvěra a emocionálně silné vztahy pro další psychosociální vývoj. Je základem pro pocit emoční blízkosti, sounáležitosti i vzájemnosti. V rodině se osvojuje také verbální i neverbální forma komunikace. Dochází zde k získání potřebných dovedností pro plynulé začlenění do společnosti v procesu socializace (Výrost, 1998, s. 303).

2.1 Vymezení pojmu rodina

Rodina je institucionalizovaná biosociální skupina, vytvořená přinejmenším ze dvou členů odlišného pohlaví, mezi nimiž neexistují pokrevní pouta, a z jejich dětí. Rodina je jakýmsi nejuniverzálnějším socializačním činitelem, která poskytuje jedinci identifikační vzory, seznamuje ho s předpokládaným chováním pro mužskou a ženskou roli. V rodině jsou jasně rozdělené role, taktéž je zde určena role hlavní autority, které se ze strany dalších členů rodiny dostává podpory. Důležitá je přizpůsobivost – adaptabilita, která v krizových situacích může rodině pomoci kreativně řešit nepříznivé životní situace. V této situaci role v rodině mění svou strukturu i rodinná pravidla. Rodina učí jedince reagovat žádoucím způsobem v procesu interakce a umožňuje mu i praktické ověření získaných dovedností, schopností, jasnost komunikace i způsob řešení konfliktů v rámci rodiny. Stabilita rodiny má ve chvílích rozkolísanosti nejvyšší hodnotu. Uplatňuje se jako regulátor chování jedince a poskytuje mu společensky žádoucí normy. Pod vlivem rodinného působení se vytváří postoje k personálnímu okolí, sobě samému i společnosti obecně. Zdravou rodinou se rozumí společnost, jenž umožňuje jedinci samostatnost, osobní rozvoj, zodpovědnost a rozvoj vlastního nezávislého myšlení (Výrost, 1998, s. 310).

████████ Základní funkce rodiny

Výrost (1998) rozděluje základní funkce rodiny. Obecně jsou uznávány čtyři základní funkce.

- a) Reprodukční
- b) Materiální
- c) Výchovná

d) Emocionální

Reprodukční funkce

Tato funkce je jednou nejobvyklejších a nejpříjemnějších důvodů pro existenci rodiny. Nejdůležitější funkcí rodiny je reprodukce, která má svou nezastupitelnou úlohu.

Materiální funkce

V minulosti byla tato funkce silnější a důležitější než nyní. Na rodinu bylo pohlíženo jako na samostatně hospodařící jednotku. Dnes lze říci, že nefunkčnost rodiny je eliminována z materiálního hlediska poměrně dobře propracovaným systémem sociálních podpor. Rodina je teda zastoupená společností jako celkem.

Výchovná funkce

Rodina poskytuje dítěti základní orientaci ve světě. Poskytuje mu vše potřebné pro to, aby se plynule zařadilo do společnosti. Rodinná interakce však působí na všechny členy rodiny, které formuje bezprostředně a dlouhodobě. Funkce výchovná je velice důležitá a nelze ji ničím nahradit. Vytváří hodnotové orientace, tvoří základ pro formování vlastního JÁ, a také koncepci vlastního života.

Emocionální funkce

Tato funkce je zcela výjimečná a nezastupitelná. Emocionální funkce není vázána na věk členů rodiny. Potřeba zázemí, bezvýhradné přijímání, podpora, pomoc, potřeba klidu i uvolnění, potřeba sdílení zážitků, společná historie, společné rituály, potřeba známosti, důvěrnosti, potřeba společných plánů je nutnou pro všechny věkové kategorie. Zdravá rodina by měla všechny tyto složky každému jedinci poskytnout (Výrost, 1998, s. 327).

2.2 Rodina jako činitel procesu socializace a individuace

Proces socializace je velmi důležitý, protože spojuje mnohé kategorie, jimiž jsou normy, vzory, role, sankce, postoje a hodnotové orientace (Výrost, 1998, s. 338).

Výrost (1998) rozděluje období vývoje dítěte následovně:

a) **Prenatální vývoj dítěte** – vývoj ovlivňuje chůvi samotné dítě mít, emocionální vyrovnání rodičů, jejich zralost a zdraví, materiální i společenská situace, kvalita poskytované lékařské péče pro matku dítěte. Důležitou událostí je průběh porodu dítěte, matčino chování a samotná informovanost a přítomnost otce u porodu. S tím souvisí dostatečná poporodní péče, přijetí dítěte a první kontakt s rodinnými

příslušníky. Dítě ovlivňuje také atmosféra v rodině, a to i v prvním roce života. V dalších třech letech je důležitý společný čas pro rozvoj dítěte, jako je procvičování jazyka, postupné formování vlastního JÁ, formování základních představ, budování vlastní společenské role, základ pro morální citění, klidná a respektující rodina v interakci s dalšími členy.

- b) **Nástup dítěte do školy** – rodina je významnou podporou dítěte. V prostředí mimo domov je dítě srovnáváno s ostatními, je hodnoceno a srovnáváno s vrstevníky, právě proto musí dítě nalézt podporu a útočiště v rodině.
- c) **Období dospívání** – dítě se od rodiny potřebuje postupnými kroky osamostatnit a psychicky se uvolnit. Hledat samo sebe a vlastní životní filosofii, hodnoty, postoje, porozumět samo sobě, dokázat být samostatný a cítí potřebu se společensky uplatnit i mimo rodinu.
- d) **Adolescence a mladá dospělost** – tato etapa je důležitá pro nalezení sebe sama a vytvořit si vlastní partnerství pro svůj život (Výrost, 1998, s. 338).

Podle Dunovského (1986) rodinu můžeme rozdělit dle toho, jak plní svoji funkci na funkční rodinu, problémovou, dysfunkční a afunkční. Rozdělení popisuje způsob, jak rodina působí na dítě – od rodiny, ve které probíhá řádná socializace až po rodinu, která dítě může jakkoli ohrožovat.

1. **Funkční rodina** je taková rodina, která zajišťuje dobrý vývoj dítěte a jeho prospěch.
2. **Problémová rodina** má narušeny některé funkce, dítě však ještě neohrožuje v jeho vývoji.
3. **Dysfunkční rodina** je typická narušením některých nebo všech svých funkcí a bezprostředně dítě ohrožuje, a to poškozuje nejen dítě – jeho prospěch a vývoj, ale i rodinu celkově. Této rodině je třeba k nápravě poskytnout soustavnou pomoc.
4. **Afunkční rodina** dítěti škodí a může ho i ohrožovat v jeho existenci. Tato rodina neplní svůj základní účel (Dunovský, 1986, s. 68).

Složení rodiny:

Dunovský (1986, s. 68) dále uvádí následující charakteristiky rodiny, které ji odlišují od jiných sociálních skupin:

- a) **Rodina úplná** je rodinou, ve které žijí oba vlastní rodiče dítěte či dalšími dětmi v manželství.
- b) **Rodina neúplná** je rodinou, ve které žije jeden vlastní rodič osaměle s dítětem.
- c) **Rodina doplněná** je rodinou, v níž žije rodič s dítětem jemu svěřeným do péče, má však nové manželství s dalším partnerem.
- d) **Rodina náhradní** zahrnuje pěstouny či adoptivní rodiče a dítě jim svěřené do péče (adoptované).
- e) **Rodina družská** je rodina, v níž rodiče neuzavřeli sňatek a oba nebo jeden z nich žije se svým partnerem a dítětem (Dunovský, 1986, s. 68).

Ve všech těchto rodinách je možné, aby stabilita rodiny byla buď:

- **Pevná** (harmonické soužití).
- **Narušená** (soužití je narušeno, rodina však zůstává v přiměřené podobě, konfliktní situace neohrožují dítě).
- **Rozvrácená** (s velmi narušenými vztahy, které mohou vést k rozpadu rodiny především rozvodem nebo rozchodem) (Dunovský, 1986, s. 68).

3 SMRT

„Nemůžeme děti uchránit před životními tragédiemi, ale můžeme jim usnadnit jejich pout, že jim budeme otevřeně odpovídat na jejich otázky.“ (Goldmann, 2015, s. 81)

Smrt je stále vnímána jako tabu a diskuse o ní jsou považovány za morbidní. Smrt je hroznou a děsivou událostí. Strach ze smrti je obecný a nelze jej odklonit, i když si myslíme, že jsme jej překonali (Kübler-Ross, 2004, s. 14-16). Jakmile ztráta blízké osoby zasáhne nějakého člena rodiny, dotýká se tato ztráta rodiny celé (Colorosová, 2008, s. 23). Oznámení úmrtí v rodině není snadné pro nikoho z nás v žádné věkové kategorii. O to těžší je vysvětlit dítěti tento odchod blízké osoby. Člověk hledá správná slova, jak danou věc vysvětlit a klademe si otázku, zda to dítě unese a pochopí, mnohdy jsou děti z takového kontaktu vylučovány nebo odkloněny stranou díky myšlence o nepochopení nebo o nevyřádkání se s takovou situací (Goldmann, 2015, s. 10). Je daleko těžší porozumět problémům smrti a následným vyrovnáním se se smrtí, roste množství emoční těžkosti a lidé pociťují vysoký strach ze smrti. Člověk by měl přijmout neodvratnost konce a tím pomoci celé rodině se s danou situací vyrovnat (Kübler-Ross, 2004, s. 10-15). Je to silně zátěžová životní zkušenost, která klade zvýšené nároky na psychiku, odráží se na tělesném stavu, zasahuje síť sociálních vztahů a vazeb a evokuje i duchovní rozměr života (Dudová, 2013, s. 248).

3.1 Přijetí faktu smrti

■ Dítě do 3 let

Pro děti do 3 let představuje smrt pouze krátké odloučení. Nebolí čas dočasný a vratný, který přirovnávají ke spánku. Vnímají smrt pouze jako zohavení venkovní schránky těla a děti děsí veškeré věci, které by tuto schránku mohly narušit (Kübler-Ross, 2004, s. 198). Smrt je po ně pouze pozorovatelný jev, kdy se mrtví nehýbou, ale stále myslí a cítí. Dítě si myslí, že smrti se dá vyhnout, nebo se určitých skupin netýká – rodina, blízké osoby, učitelé nebo hvězdy z televize. Lze podle nich smrt také zvrátit, nebo osobu oživit lékařem, či kouzelnou bylinou (Dudová, 2013, s. 249).

Pro děti od tří do pěti let, také smrt nepředstavuje trvalou a nezvratnou zkušenost. Vnímá smrt úplně stejně jako roční období, sluníčko odejde, ale za rok opět přijde (Kübler-Ross, 2004, s. 198). Dítě okolo třetího roku života začíná chápat, že je osobností. Zlomové chápání se označuje jako „objevení sociálního JÁ“. Dítěti se naskytá možnost uvažovat o sobě samém, jako o jedinečném individu (Démuthová, 2011, s. 96).

Kautesbaum (In Demuthová, 2000) definuje klíčové momenty, které jsou důležité pro prožívání a vnímání dítěte již v útlém věku:

- Absence – vnímání přítomností věcí nebo osob, které dítě vnímá registruje svými receptory. Věci, které dítě momentálně nevnímá, pro něj neexistují. Dítě prožívá emoce, které jsou spojené se ztrátou pokaždé, když danou věc přestane vnímat.
- Opuštěnost – s pokračujícím vývinem a zkušenostmi začne dítě vnímat tzv. stálost předmětu. Dítě začíná chápat, že se věci i osoby mohou na dočasnou dobu ztratit. Toto u dítěte vyvolává pocit opuštěnosti. Odloučení vyvolává u dítěte pocity nejistoty, strachu a úzkosti.
- Separace – jedná se o nechtěné odloučení, které je označováno jako „separační úzkost“. Jedná se o negativní zážitek, z něhož vyplývá pocit nejistoty z odloučení od blízké osoby (anxieta). Může se jednat také o hrozící odloučení. Existence anxiety je základem pro pozdější pochopení smrti (Kautesbaum (In Demuthová), 2000, s. 94).

3.1.2 Dítě ve věku od tří do šesti let

Ve třetím až pátém roce je smrt zobrazena v dětských očích jako bytost, strašidlo nebo kostlivec, který přijde, aby si člověka odvedla. Smrt je stále spojena se zásahem zvenčí. Dítě je přesvědčeno, že smrti se dá vyhnout, nebo ji utéct. Smrt si připouští pouze v souvislosti se starými lidmi, kteří již odejít musí (Dudová, 2013, s. 247).

Kaneová (1979, s. 141-153) hovoří o možnosti porozumět v tomto věku pouze třem vztahům, které se vážou ke smrti:

- uskutečnění – realization (událost, která nastane),
- odloučení – separation (jedná se o místo, kde se mrtví nachází),
- nehybnost – imobility (nemožnost pohybu zemřelých).

3.1.3 Dítě od 6 let do začátku dospívání

V období adolescence jedinec vnímá smrt téměř stejně jako dospělá osoba (Kübler-Ross, 2004, s. 198).

Dítě, si může v návalu vzteku přát, aby maminka umřela, protože nevyhověla tomu, co dítě vyžadovalo. Ve skutečnosti bude onou skutečnou smrtí hluboce traumatizováno. Bude se tak dít i v případě, že časová návaznost nebude v návaznosti na destruktivní myšlenku. V tomto případě si dítě přičítá část viny na matčině smrti. S přibývajícím věkem, znalostmi i

zkušenostmi však začíná pocit viny i strach slábnout, že dítě mohlo svou myšlenkou tuto událost způsobit. Dítě vnímá smrt jako něco dočasného, nepřipouští si myšlenku, že rodiče již nebude moci vidat (Kübler-Ross, 2004, s. 12). Děti budou truchlit i v případě připuštění si myšlenky, že jsou moc malé na to, aby něco chápaly, či pokud bychom se snažili ztrátu jakkoliv zakrýt. Pokud je však nikdo neutěší a nepodpoří, budou bez potřebných znalostí smrti pouze tápat (Colorosová, 2008, s. 21). Dospělí se snaží rozhovory ohledně odchodu blízké osoby odsouvat, lhát nebo rozhovory naprosto odmítat a děti zaplavovat drahými dárky. To však dítěti neuleví a ani mu tento přístup nepomůže se s daným faktem vypořádat nebo se s ním vyrovnat. Díky lžím bude situaci vnímat jako děsivou a traumatizující a dospělým osobám nebude věřit (Kübler-Ross, 2004, s. 16). Děti jsou schopny rozhovor o odchodu blízké osoby zvládnout, ovšem méně jisté si jsou, pokud se díky dané situaci cítí vyčleněné, odříznuté, nebo obklopeno lží. Jen málo lidí je schopno o této věci s dětmi otevřeně hovořit. Vysvětlení situace by mělo být stručné, přímé a jednoduché, v jiných případech dítě ztrácí pozornost. S přibývajícím věkem stoupá i zájem danou věc zkoumat hlouběji a lépe ji porozumět (Goldmann, 2015, s. 10). Je nutné nenechávat děti stranou rozhovorů. Sdílení úzkostí, obav, úvah jim dává pocit ujištění, že v dané situaci mají podporu a útěchu. Taková to zkušenost je postupně formuje k tomu, aby viděly smrt jako součást života – to jim pomáhá růst i zrát (Kübler-Ross, 2004, s. 15). Mezi 9.-10. rokem života se začíná objevovat realistické pojetí. Smrt je již chápána jako nezvratný biologický proces. Jako obranný mechanismus se někdy připouští chování, kdy je smrt zneuctěna výsměchem či provokacemi (Dudová, 2013, s. 248).

Kaneová (1979, s. 141-153) toto období vnímá jako přechod k logickému myšlení. Dítě již dokáže pocítit odloučení a k němu se přidávají další aspekty:

- neodvolatelnost – irrevocability (pochopení události – je neměnná),
- příčinnost – causality (podmíněnost smrti),
- nefunkčnost – dysfunctionality (zástava tělesných funkcí a orgánů),
- všeobecnost – universality (smrtní jsou všichni),
- necitlivost – insensitivity (ztráta citlivosti a mentality)
- vzezření – appearance (porozumění smrti – její podoby).

Nejdůležitější je sdílet fakta, týkající se samotné nehody (Goldmann, 2015, s. 56). Dítě musí cítit oporu, ujištění a možnost opory.

- Věřím ti.
- Spoléhám se na tebe.
- Víím, že to zvládneš.
- Vždy Tě vyslechnu.
- Postarám se o tebe.
- Jsi pro mě moc důležitý.

Tyto věty by měly tvořit základní pilíř truchlící rodiny (Colorosová, 2008, s. 41).

■ Období dospívání

Dospívání je obdobím, kdy dochází ke změně v jedné či dvou dimenzích osobnosti. Je to období změn všech důležitých stránek osobnosti (Mareš, 2013, s. 31). Jedním z nejdůležitějších úkolů v období dospívání je vytvoření si vlastní identity. Jedinec si vytváří vztah k okolnímu světu. Nalézá také hodnoty a názory související s okolním světem (Thorová, 2015, s. 415). Téma smrti je pro adolescenty citlivější než kdykoli dříve či později. Jedinec chápe již význam, který smrt dává a je schopen se zabývat touto existencionální otázkou (Řičan, 2004, s. 370).

Vymětal (2003, s. 270-271) definuje představu smrti třemi hlavními charakteristikami:

- Univerzálnost – smrt je nevyhnutelná a platná pro všechny živé organismy bez rozdílu.
- Nevratnost – jedná se o definitivní a nezrušitelný konec, který nelze vrátit.
- Konečnost – zástava životně důležitých funkcí, pochopení toho, že tělesné funkce přestávají fungovat.

V tomto období mohou být mladí lidé též deprimovaní a zoufalí ze života, připadat si bezmocně a propadat beznaději a pesimismu. „*Děti ztrátu cítí, i když jí nerozumějí. Pochopení přichází až později, ale do té doby děti potřebují citovou oporu.*“ (DiGiulio, Kranzová, 1997, s. 16)

3.2 Truchlení

Bezmoc a ztracenost ve světě cítí všechny děti, které zažily smrt člena rodiny. Bez ohledu na stupeň vývoje či věk se potýkají se ztrátou (Colorosová, 2008, s. 23). Truchlení je proces, jehož intenzita kolísá a procesy jsou časově proměnlivé (Dudová, 2013, s. 249). Mrtvá osoba se v momentě pocitu ztráty stává někým, kdo je stále dítětem naprosto milovaným a po kom velmi touží, ale zároveň tuto osobu za svou deprivaci nenávidí (Kübler-Ross, 2004, s. 13). Malé děti nedokážou zpracovat popis smrti, nebo vyjádřit co cítí, přesto truchlí. Tímto jedincem může být také kojeneček. Ovšem nemůže tento fakt vyjádřit slovy, ale pouze intuitivně ztrátu cítí a může se projevit neklidným chováním, či hledáním blízké osoby ve snech (Colorosová, 2008, s.23). Traumatizující prožitek může na dítěti zachovat následky, jako jsou noční můry, nespavost, úzkosti a strach. Také mohou přicházet záchvaty paniky, kdy se bojí o zdraví své či blízkých. V takovýchto případech je nutný zásah dospělé osoby a následná léčba lékařů a psychologů (Goldmann, 2015, s. 44). Neexistuje žádná mapa a není žádná možnost, jak obejít, vynutit, či urychlit bolest. Nelze definovat pevně danou posloupnost. Každý jedinec musí svou ztrátu prožít svým vlastním způsobem a svým vlastním tempem. Můžeme žít ve smutku, výčitkách a vině, nebo se těmito pocitem postavíme čelem a zabývat se jimi, dokud se nesmíříme se smrtí a nezískáme chuť žít (Colorosová, 2008, s. 24-25).

Dle Colorosové (2008) jedinec prožívající ztrátu blízké osoby prochází následujícími etapami:

1) Zoufalství

2) Hluboký zármutek

3) Smutek smíšený s pocitem klidné radosti a smíření

Tyto etapy nejsou pevně ohraničeny a mohou se vzájemně prolínat a měnit vzájemně pořadí. (Colorosová, 2008, s. 25)

Carr (1999, in Dudová, 2013, s. 249) rozlišuje své vlastní etapy po ztrátě blízké osoby:

1. Šok – dítě je šokováno ztrátou blízké osoby. Dochází ke změnám emocí či k jejich ztrátě. Dítě má také menší zájem o ostatní osoby.

2. Popření – dítě popírá úmrtí. Okolí může sdělovat, že je mrtvý stále u něj, vidí jej či s ním hovoří.

3. Touha a hledání – dítě chce nalézt zemřelou osobu. Můžou se objevit útky z domova.

4. Zármutek – dítě vyjadřuje pláč, je smutné, nemá energii. Můžou se dostavit poruchy spánku, poruchy příjmu potravy, dítě se nesoustředí na školní výkony.

5. Hněv (zlost) – v chování se objevuje agresivita, záchvaty vzteku, konflikty s okolím. Starší děti mohou zkoušet návykové látky a alkohol. Dítě taktéž může svalovat vinu na pozůstalé blízké osoby.

6. Úzkost – Můžou se objevit somatické potíže, pomočování. Dítě pociťuje vinu na smrti zemřelého.

7. Vina a smlouvání – dítě trpí výčitkami. Může dojít k sebepoškozování, myšlenky na sebevraždu.

8. Přijetí – Dítě se smiřuje se ztrátou. Návrat do běžného života.

Colorosová (2008, s. 28-33) dále etapy rozvíjí spolu s dalšími autory:

1) Zoufalství

Děti prožívají smutek naprosto stejně jako dospělé osoby. Některé jsou zahlceny pocity, některé nic necítí. Stále si opakují otázku „Co kdyby?“ a podrobně prožívají veškeré informace týkající se smrti. V tomto stavu logika nedává žádný smysl; v tomto chaosu není žádný řád. Smutek si najde každého, proto je dobré na něj být připravený (Colorosová, 2008, s. 28-33).

2) Hluboký zármutek

Důležitou částí pochopení traumatu je vyjádření dětských emocí, které byly doposud skrývané a potlačované. Dítě může pociťovat zavinění na tragické události. Této situaci můžeme předejít pouze tehdy, když dítě bude své myšlenky ventilovat (Goldmann, 2015, s. 49-56). Svoboda pláče, přemýšlení, otázek, dialogu či nutná pomoc dítěti je nedílnou součástí volnosti projevu. Šok ze ztráty blízké osoby je často doprovázen vztekem, zlostí, či panikou. Negativní emoce je nutno vyjádřit způsoby, které nikomu z okolí neublíží. Vyjádření zlým a agresivním způsobem však bolest a trápení pouze zvětší. Vztek je neochrání před událostí, která již proběhla, pouze přidá další trápení (Colorosová, 2008, s. 28-31). Negativní emoce, které jsou zpravidla zastírány či potlačovány pouze prodlužují dobu truchlení (Kübler-Ross, 2004, s. 12). S dětmi bychom měli trávit svůj volný čas, tím jim pomáháme zvládnout jejich vlastní trápení. Musí mít však dostatek prostoru, aby svůj zármutek překonaly. Smutek se nedá uspěchat, zkrátit nebo vynechat. Dítě musí dostat svůj

vlastní prostor na truchlení okamžitě, pokud se tak nestane, bude jej potřebovat v pozdějším čase. Zármutek nezmizí, je potřeba jej prožít, abychom se od něj mohli odprostit. Dítě potřebuje čas na to, aby mlčelo, přemýšlelo, vzpomínalo a bylo samo se sebou – tak jako dospělý jedinec. Trápení mohou pomoci dětem zvládnout 3 základní věci – úsměv, objetí a humor. Mohou nám dodat spoustu energie, protože v době truchlení nemají sil nazbyt. V tento čas má navíc dotek hojivou moc, může pomoci zklidnit stres i podráždění. K trápení musíme přistupovat aktivně, tudíž zaměstnat společně mysl, srdce a intuici. Zaměřit se pouze na jednu znamená zúžit svůj rozhled a možnosti a tím prodloužit své trápení. Pokud bychom cestu z utrpení hledali pouze v srdci, přemíra emoci bude mít za následek naše impulsivní chování a oním trápením pohltneme sebe i ostatní. Logikou srdce taktéž omlouváme chování, kterým se snažíme zakrýt svůj postoj k problému a postavit se mu tváří v tvář (Colorosová, 2008, s. 15-29).

Děti mají své vlastní pojetí smutku, některé jsou smutné, jiné, frustrované, některé působí na okolí jako by necítily nic. Právě proto je tak důležité, aby mělo dítě své vlastní útočiště u dospělé osoby a dalo průchod myšlenkám a pocitům. Každé dítě má svůj nezaměnitelný způsob truchlení (Goldmann, 2015, s. 62-65). Otevřený žal se snáší snadněji než bolest, kterou jedinec dlouhodobě potlačuje. Obnova psychických i fyzických sil je zahájena uvědoměním si daného problému a pláčem (Haškovcová, 2000, s. 89). Zpracování samotné události probíhá až ve chvíli, kdy se dítě cítí v bezpečí. Vědomí toho, že zvládlo náročnou událost, je prvním krokem k zvládnutí těžkých životních situací. Pokud dítě nemá zvládnutý aspekt bezpečí, obava může přehlušit zármutek a samotný proces truchlení (Goldmann, 2015, s. 66-73). Během této etapy dítě pomalu začíná věřit, že všechn smutek, dezorientace, zmatek i bolest přejde. Tuto etapu nelze uspěchat, vyžaduje to však odvalu. Pokud se dítě postaví své bolesti čelem, může z ní mnoho naučit a postupně bude sílit touha opustit zármutek a věnovat se vlastní budoucnosti. (Colorosová, 2008, s. 33-34)

3) Smutek smíšený s pocitem klidné radosti a smíření

Třetí etapa začíná tím, že se jedinec přestane cítit provinile za to, že se cítí dobře. Přípravenost na pokračování života, nezoufání si a častější smích jsou znaky k návratu do normálního života. Vztah k blízké osobě prošel určitou proměnou, avšak vzpomínka zůstává vryta v srdci a myšlenkách jedince. Dítě potřebuje jistotu, že tento krok je správný. Vysvětlení, že posunutí v životě neznamena zapomnění je důležitým aspektem (Colorosová, 2008, s. 35-36).

3.3 Pohřeb

V časovém rozmezí mezi smrtí a pohřbem u většiny jedinců probíhá vnitřní zoufalství. Truchlení většinou započne pohřbem či zádušní mší. Je důležité, aby do obřadu byli zapojeni všichni, kterých se úmrtí dotklo, aby mohli společně překonat zoufalství a dodat si síly k dalším krokům. Oficiální pozůstalostní událost může probíhat v dobrovolné přítomnosti dítěte, pokud má atmosféru otevřenosti a přijetí, taktéž musí být na tuto událost připraveno. Musí předem znát všechny informace o tom, co jej čeká (Goldmann, 2015, s. 74). Pohřeb spolu s dospělými mohou prožívat i malé děti, které se mohou rozloučit se zemřelým obrázkem, či pomoci vybrat květiny, které by se zemřelému líbily. Ke starším dětem bychom měli přistupovat s respektem a ptát se na jejich myšlenky, pocity a názory, čím by chtěli sami tuto událost obohatit (Colorosová, 2008, s. 28-29). Prostředí posledního rozloučení se zesnulým podporuje citový a duchovní růst dítěte. Taktéž přizvání k pohřbu vypovídá o úctě a respektu vůči dětem (Goldmann, 2015, s. 74). Traumatický zážitek může být velmi těžký, dítě potřebuje čas a jistotu, že se aktuální pocit zklidní (Goldmann, 2015, s. 66). Děti svůj zármutek mohou prožívat opakovaně. S věkem přibývají nové způsoby, jak o smrti přemýšlet a zabývají se podrobnostmi (Goldmann, 2015, s. 13). Klíčovým aspektem je respektovat víru a hodnotový systém dítěte. Dospělá osoba by měla být nápomocna k vlastnímu duchovnímu cítění dítěte než sám určovat objekt víry. Většina dětí věří, že zemřelý odešel do nebe. Pro většinu lidí všech věkových kategorií je představa nebe uklidňující a zároveň útěšná. Pozitivní představa nebe dodává dítěti pocit bezpečí a klidu. Vyjadřování naděje, že milovaného člověka opět shledáme, je naprosto normálním jevem (Goldmann, 2015, s. 26-33). Pokud však člověk nevěří v posmrtný život, musí uznat a přijmout smrt. Protože víra v posmrtný život je pro mnohé útěchou a nadějí (Kübler-Ross, 2004, s. 24). Aby dítě nezapomnělo, praktikuje se práce s pamětí. Dítě se mnohdy obává, že na blízkého zapomene, proto neopomíjíme zvláštní okamžiky, vzpomínky, historky, které má dítě spjato se zemřelým (Goldmann, 2015, s. 50). Vztah k blízkému člověku děti cítí i po jeho odchodu. Pociťují radost z míst, kde byly s blízkým ve spojení. Místa jsou pro každého jedince individuální, avšak důležité pro ně je, neztratit kontakt s milovanou osobou (Goldmann, 2015, s. 27). Avšak mnozí jedinci se pohrouží do vzpomínek a do svých představ. Tím se izolují od živých kolem sebe, a také komplikují svou vlastní možnost smířit se se smrtí. Pro některé je to však jedinou možností, jak tuto situaci zvládnout. Je však důležité, abychom těmto jedincům byli nápomocní a pomohli tuto situaci zvládnout.

Postupnými kroky jim musíme pomoci je vyvézt ze své vlastní izolace (Kübler-Ros, 2004, s. 19).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUMNÝ CÍL A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Teoretická část práce se zabývá hlavními determinanty úmrtních trajektorií a z různých hledisek vymezuje a vysvětluje nerovnosti v osobním růstu. Dále se zabývá procesy vnímání a myšlení, v neposlední řadě také principy, které ovlivňují úspěšnost i neúspěšnost ve vlastním životě v souvislosti s prožitou smrtí rodiče. Hovoříme o působení faktorů a specifík majících vliv na osobní rozvoj a budeme sledovat skutečnosti, které utvářely a ovlivňovaly život subjektů až do okamžiku, kdy se sami rozhodli založit rodiny.

4.1 Deskripce a platformy výzkumného šetření

Úmyslem naší práce je zachytit, detailně analyzovat popsat a porozumět významným okamžikům života respondentů, které byly ovlivněny smrtí blízké osoby. Záměrem výzkumu je soustředit se především na události mající vztah k jejich osobnímu rozvoji. Dále také zachytit důležité momenty, vzory i přesvědčení ovlivňující subjekty. Zaměřujeme se tedy na důležitá fakta, která předcházela dosažení pozitivních rodinných vztahů. Také klademe důraz na to, jaké události vnímají respondenti v tomto ohledu jako důležité a zlomové. Zda bylo jejich směřování k dobrým rodinným vztahům ovlivněno druhými osobami, nebo se jednalo o ryze osobní rozhodnutí a osobní pocit. Také nás zajímá, jestli je možné v jednotlivých životních etapách subjektů najít podobné rysy. Důležité je zachytit objevující se podobné znaky či linky, které ovlivňují přesvědčení subjektu. Role druhých osob mají ve vyprávění odlišné postavení, aktéři jim připisují rozdílný význam.

4.2 Cíle výzkumného šetření

Naším hlavním cílem výzkumu je poznat významné momenty a specifika příběhů osob, které v dětství přišly o rodiče. Dále také stanovit, jakým způsobem se tyto osoby se ztrátou vyrovnávaly a vymezit shodné a rozdílné prvky v jejich chování.

V cestě k naplnění tohoto cíle jsme si stanovili jednotlivé kroky – dílčí cíle:

■ Sekundární dílčí cíle:

- Zmapovat a rozebrat jednotlivé životní etapy subjektu (dětství, období smrti rodiče, citový prožitek, období hledání sama sebe, současné období a plány do budoucna).
- Zachytit osobnostní charakteristiky (přístup k životu, ke vztahům, životní strategie, pocity, životní cíle a určit, do jaké míry byly ovlivněny smrtí rodiče).

- Identifikovat osoby, které měly z pohledu informantů zásadní vliv na jejich vypořádání se s událostí.
- Zaznamenat významné momenty a události, které modelovaly jejich vlastní životní příběh.

4.3 Výzkumné otázky

V přímé souvislosti s hlavním výzkumným cílem si klademe hlavní výzkumnou otázku:

VO Jaké specifické momenty formovaly životní cestu dětí, které prožily úmrtí rodiče?

Dále v souladu s dílčími cíli jsou položeny i následující výzkumné otázky:

VO 1 Jaká témata se u dětí v souvislosti s úmrtím rodičů vyskytují?

VO 2 Jaké osoby sehrály důležitou roli v životě dětí?

VO 3 Jaké významné emoce prožívaly děti po smrti rodiče?

VO 4 Jakou lze pozorovat změnu ve vnímání života a postojích informanta na základě vyrovnání se s úmrtím rodiče?

VO 5 Jaká témata se v životních příbězích informantů vyskytují?

4.4 Výzkumný design a výzkumná metoda

Pro zkoumání dané problematiky byl zvolen kvalitativní výzkum, a metoda hloubkové interview. „Cílem hloubkového rozhovoru je získat detailní a komplexní informace o studovaném jevu.“ (Švaříček, Šeďová, 2014, s. 13)

Vzhledem ke kvalitativnímu výzkumu jsme coby formu šetření zvolili narativní přístup. Při využití této metody se výzkumník zaměřuje především na životní příběh osob a na způsob vyprávění životních událostí respondenta. Důraz je kladen především na odkrývání jednotlivých faktorů, které utváří respondentův životní příběh.

4.5 Metoda: Narativní interview – hloubkové rozhovory

„Při narativním rozhovoru není subjekt konfrontován se standardizovanými otázkami, nýbrž je povzbuzován ke zcela volnému vyprávění.“ (Hendl, 2005, s. 176)

Narativní interview obsahuje menší množství pevně stanovených otázek. Klade důraz na koherentní vyprávění zkoumaného jedince. Subjekt je přirozený a spontánně navazuje na vyprávěný příběh. Výzkumník na základě narativních impulsů pobízí informanta k vyprávění. Získáváme tak bohaté množství materiálů k analýze. Základem úspěchu je však ochota a spolupráce ze strany informanta. K získání základních dat o informantech byla využita metoda sněhové koule (označována též jako řetězový výběr), kterou bylo získáno 6 respondentů pro následný rozhovor. Všichni dotazovaní s účastí na výzkumu souhlasili. Veškeré informace byly pečlivě zaznamenávány a následně vyhodnoceny. Získané poznatky a z nich vyvozené závěry jsou shrnuty ve výzkumné části práce.

4.6 Výzkumný vzorek

U kvalitativního výzkumu je velmi důležitý správný výběr výzkumného vzorku. Informanti byli osloveni na základě předem určených kritérií.

Základní kritéria výběru:

- osoba, která v dětství prožila úmrtí rodiče
- osoba dospělého věku (dovršení 18 let podmínkou)
- časový odstup od smrti rodiče minimálně 5 let

Bylo nezbytně nutné, aby respondenti souhlasili se sdílením svých životních zkušeností. Věkovou hranici osmnácti let jsme stanovili z důvodu řešení konkrétních životních problémů dospělých a zodpovědnému přístupu. Časový odstup 5 let od smrti rodiče byl důležitý proto, aby byly subjekty schopny uceleně hovořit o svých pocitech s určitým nadhledem a zároveň měly stále k dispozici koherentní, nikoliv pouze útržkovité vzpomínky na tuto událost.

Tabulka 1 Údaje o informantech

Jméno:	Věk:	Časový odstup od smrti rodiče (v letech):	Zaměstnání:
1. Laura	23	9	Projekční technik
2. Zdenek	32	19	Kovář
3. Erik	25	22	Nástrojář
4. Dominik	32	30	Elektrikář
5. Karel	38	31	Projekční inženýr
6. Ja ku b	25	12	Obráběč kovu

Informanti, kteří se účastnili našeho výzkumu sami vyprávěli svůj životní příběh. V případě, že informant tápal v příběhu, či se odmlčel, byly speciálně připraveny otázky na doplnění chybějících informací o životním příběhu informanta.

Doplňující otázky:

- Z jaké pocházíš rodiny? (Ekonomický status, prostředí, typ rodiny)
- Můžeš mi říct, kdo z blízkých ti odešel? Co se tehdy stalo?
- Kolik Ti bylo, když se tato událost stala?
- Kdo ti pomohl překonat nejtěžší období?
- Jak dlouho Ti trvalo, než jsi byl schopen o věci otevřeně mluvit?
- Jak jsi vnímal absenci rodiče v průběhu Tvého dospívání?
- Jak tato událost změnila Tvůj postoj k životu?
- Tě tato zkušenost posunula?
- Jaký měla tato událost dopad při formování Tvého vlastního rodinného života?

- Co bys dnes udělal jinak než tehdy, pokud bys měl tu možnost?

4.7 Způsob zpracování dat

V rámci způsobu zpracování dat provedeme srovnání hlavního hloubkového interview. Pro náš výzkum je důležité, v jakých aspektech se subjekty spojují a liší. Je důležité zjistit, zda můžeme vypočítat konkrétní výsledek aplikovatelný na většinu subjektů. Zjistíme, do jaké míry se vzorce chování sjednocují a do jaké míry se odlišují.

Výzkum byl realizován ve 3 hlavních fázích sběru dat dle Atkinsonova modelu (1998):

1. Preinterview - příprava na hlavní rozhovor (strukturovaný)
2. Interview - hlavní rozhovor (samotný výzkumný rozhovor)
3. Postinterview - následný rozhovor (zpětná vazba)

Preinterview – příprava na samotný rozhovor

Prvním krokem v mé přípravě bylo kontaktování informantů, a to na základě mých známostí. Vybrala jsem osoby z mého okolí. Byly to osoby, jejichž životní příběh matně znám. Díky metodě sněhové koule se mi podařilo získat další informanty, kdy byly kontaktováni na základě telefonické či emailové komunikace. Svůj výzkum jsem jim předem představila, vysvětlila své požadavky danému informantovi a požádala o potřebný rozhovor. Všechny rozhovory probíhaly v osobní rovině. Během prvních chvil byly informantovi obeznámeny základní informace ohledně mého výzkumu a přesněji popsán cíl. Respondenti byli obeznámeni s anonymitou rozhovorů a změnou osobních údajů v přepisu – pouze změna jmen, ostatní údaje zůstaly zachovány. (Pro mnohé z mých informantů je toto téma velmi citlivé, proto i někteří z nich tuto změnu uvítali.) Rozhovory byly nahrávány výhradně pro tuto bakalářskou práci. S touto informací byli respondenti také obeznámeni.

Interview – hlavní rozhovor

Rozhovory se uskutečnily během měsíce února a března 2021. Schůze byly individuální. Výběr místa setkání jsem nechala na respondentovi, kdy jsem kladla důraz na jeho uvolnění. Všechny rozhovory probíhaly v osobní rovině. Veškeré rozhovory byly nahrávány na telefon se souhlasem informanta. Nejdelší rozhovor trval 1 hodinu a 12 minut, nejkratší 38 minut. Během rozhovorů jsem si psala poznámky, které značily mimické vyjadřování, gesta i viditelné pocity respondenta. Iniciativa byla předána informantovi, kdy jsem do rozhovoru

zasahovala pouze připravenými otázkami z mého výzkumu a otázkami doplňujícími, které obohacovali nedostatečné odpovědi. Samozřejmě jsem se snažila vyhnout otázkám, po kterých by následovali jednoslovné odpovědi. Chtěla jsem získat od informanta jeho vlastní pohled životní perspektivy, jeho zážitky a zachytit co nejvíce pocitů s tím spojenými. Ve chvíli, kdy se informant zasekl, zopakovala jsem otázku, či vytvořila doplňující otázku novou. Ve většině případů se respondent opět rozprávěl a pokračoval v jeho životním příběhu. Rozhovor se blížil ke konci ve chvíli, kdy se respondent odmlčel a neměl již žádné podstatné informace k příběhu. Přesto jsem každý konec rozhovoru potvrdila otázkou: „Chceš ještě něco dodat? Nějak to ukončit, či tento rozhovor shrnout?“ Zodpovězené otázky byly konečným časem rozhovoru. Všechny informace byly shrnuty do přepisu a analýzy rozhovorů.

Postinterview – následný rozhovor (zpětná vazba)

Postinterview bylo zaměřeno na zpětnou vazbu respondentů, kdy jsme se během telefonické komunikace shodli na uzavření rozhovoru. Každý respondent měl možnost si po znovu otevření jeho životního příběhu doplnit informace, které jej při pozdějším přemýšlení napadly. Doplňující informace však měl pouze jeden respondent, kdy v něm rozhovor nechal opravdu citlivou stopu. (Je součástí přílohy)

Holisticko-obsahový typ analýzy

Interpretace jako celku.

Tato fáze se zaměřuje na celek příběhu. Zvolila jsem postup podrobného zkoumání příběhů, kdy jsem se ke každému příběhu stavěla individuálně a snažila se jej pochopit a detailně rozebrat. Zrekonstruovaný příběh jsem rozebírala barevným značením a hledala v něm důležité momenty, pocity a další specifika. Můj postup začal vytvořením předběžných kategorií, se kterými jsem dále pracovala. Následovala část narativní rekonstrukce jednotlivých příběhů, kdy jsem interpretovala životní příběh jednotlivce, přičemž jsem postupovala chronologicky a logicky. Interpretaci jsem průběžně doplňovala o autentické úryvky z příběhů. V závěru jsem popsala také zpětnou vazbu od informantů (v mém případě pouze jedna – součástí přílohy).

Kategoriálně-obsahový typ analýzy

Interpretace napříč všemi příběhy.

V interpretaci, která je mou druhou fází jsem se zaměřila na analýzu jednotlivých událostí a

momentů, které byly součástí životních příběhu. Rozhovory byly analyzovány s ohledem na výzkumné otázky.

5 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT

Jak již bylo zmiňováno, pro můj výzkum byl zvolen narativně orientovaný příběh ve dvou modelech. Prvním modelem je holisticko – obsahový typ analýzy jehož cílem jsou rekonstrukce životních příběhů informantů.

5.1 Modus holisticko - obsahový

Příběh první - Laura

Tento rozhovor se uskutečnil na základě doporučení kamarádky – neboli metoda sněhové koule, kdy Laura byla kontaktována mnou přes sociální síť. Po vysvětlení tématu mé práce souhlasila s osobním rozhovorem a navštívila mě v soukromém bytě. S rozhovorem souhlasila pouze za předpokladu, že veškeré informace budou anonymní a použity pouze pro danou bakalářskou práci. Rozhovor s Laurou byl první a zřejmě nejtěžším rozhovorem, který jsem absolvovala. Z celého rozhovoru jsem cítila značnou nejistotu, kdy bylo zřetelně viditelné, že je pro ni rozhovor opravdu těžkým tématem a je pro ni složité o dané věci hovořit. Pokud hovořila o negativních událostech ze svého života, vlévaly se jí slzy do očí a její hlas se rozechvěl. V případech pozitivních událostí se však na její tváři objevoval úsměv. O všech zážitcích hovořila otevřeně, nezaznamenala jsem žádný odstup. Nyní jí je 23 let a je zřetelné, že ani po letech není srovnána s touto událostí.

Zrekonstruovaný příběh první – Laura

Laura pochází z rodiny střední třídy. Má 2 sourozence – bratra i sestru. Rodiče pracovali jako dělníci v místních továrnách. Svými platy se řadili mezi střední třídu. Vlastnili zděděný rodinný dům, který procházel postupnou rekonstrukcí. Děti měly vždy vše, co potřebovaly. Ničím nestrádaly. Rodina nikdy neměla dluhy, po finanční stránce jim nic nechybělo. Rodina byla šťastná, funkční a splňovala veškeré aspekty zdravé rodiny. Děti měly v rodičích vždy podporu, pochopení i lásku. Lauře v jejich čtrnácti letech zemřela matka. Její matce byla diagnostikována rakovina žaludku. Po 3 letech chemoterapie se však její stav začal zhoršovat a začala trpět hlubokými depresemi. Na tento stav nepomohly ani drahá antidepresiva, či dlouhé sezení s psychiatrem. „Bylo hrozné vidět maminku, když jsem přišla domů ze školy a ona byla unavená, zmožená a vyčerpaná.“ Nemoc byla komplikovaná, ale i přesto děti dostávaly veškerou péči. Domácnost byla uklizená, nákup i jídlo obstaráno. „Mamince jsme pomáhali, o domácí práce se dělili, protože byly dny, kdy maminka zvládla jen spát.“ Během tohoto těžkého období matka chodila stále do práce. Tento čas trval asi rok, bylo to pro

všechny těžké období. Zvlášť pro Lauru, která řešila v tu dobu hlavně to, jak se vypořádat se svou přicházející pubertou. V tomto špatném období, však nastal bod zlomu a situace se začala zlepšovat. „*Měla více energie. Chtěla se s námi dívat na filmy a hrát společenské hry.*“ Příznivá situace však trvala jen několik týdnů. Lauřina matka spáchala sebevraždu. Našli ji oběšenou ve stodole. „*Byl to nejtěžší okamžik z mého života. Nevěřila jsem tomu, myslela jsem, že se mi celá situace jen zdá.*“ Smrt matky zasáhla celou rodinu, zvláště mladšího bratra Laury, kterému bylo tehdy jen 5 let. „*Tatínek mi říkal, ať před ním nepláču, ať jsem silná. Tento pocit však nešlo zabrzdit.*“ Celá rodina se tímto stmelila. Děti přestaly na čas chodit do školy a rodina se snažila co nejvíce času trávit mimo domov. Ve svých 14 letech Laura prožívala právě období prvních lásek a zamilovanosti. Období dospívání je už tak velmi náročný životní úsek, a o to je těžší, když ji ještě zkomplikuje taková životní událost. „*Pociťovala jsem bezmoc, strach a nevěděla jsem co mám dělat. Jak se s danou situací mám vyrovnat.*“ Laura si ve čtrnácti letech našla prvního přítele, který ji byl oporou již dříve, než se tato událost stala. Negativní období ji pomohl překonat právě on. „*Byl mojí oporou další 2 roky mého života. Tohle období nás posílilo, a i když byl jen brzkou první láskou, vždy mi pomohl.*“ Rodina v otázkách pocitů i citů Lauře nebyla příliš nápomocná. Každý z nich se s danou situací snažil naložit po svém a truchlil v tichosti a soukromí. „*Byla jsem na ni našťvaná. Nevysvětlila nám, proč nám odešla. Dokázala jsem cítit jen bolest, bezmoc a vztek.*“ Z rozhovoru s Laurou bylo patrné, že ji událost, která se udála, stále trápí. O svém přístupu k této události dokázala otevřeně hovořit, avšak její hlas neměl stále stejnou tóninu. „*Myslím, že ani po letech nejsem připravená o dané události mluvit. Pokaždé když si vzpomenu na maminku se zalévají oči slzami a bolí to stále stejně, jako v den, kdy odešla.*“ Hlas se Lauře měnil, v některých momentech začala dokonce sípat a nebylo patrné, zda slzy udrží na uzdě. Každou takovouto vzpomínku se snažila přehlušit vzpomínkou, která měla pozitivní pointu. „*Během mého života bez matky nebyl jediný den, kdy mi nechyběla.*“ Laura během našeho rozhovoru často aplikovala názor, že ji matka nejvíce chybí hlavně v běžných životních otázkách. „*Ráda bych s ní mluvila o obyčejných věcech. Zeptala se jí na názor. Maminka vždycky věděla, co je správné a vždy znala pravdivou odpověď.*“ Laura pociťuje touhu, kdy by se matce ráda svěřila, či ji obeznámila její životní úspěchy a představila svou krásnou rodinu. Událost Lauru ovlivnila jako nikoho z mých dalších rozhovorů. „*Můj postoj k životu se nadobro změnil. Když se tato událost stala, musela jsem z minuty na minutu dospět.*“ Laura hovořila o své nutnosti postarat se o rodinu. Sama se rozhodla zastávat roli matky, která odešla. Nejprve starost o rodinu byla jejím rozhodnutím, avšak po sléze se na ni rodina začala spoléhat. „*Bylo to těžké období, když jsem měla školu, brigádu a rodina ode*

mě navíc očekávala úklid, vaření a nákupy.“ Všechny tyto starosti nesla na svých bedrech až do chvíle ukončení střední školy, kdy se rozhodla sama usadit a založit rodinu. Postoj k životu se Lauře naprosto změnil. Ujasnila si své vlastní životní priority, kdy životní štěstí nevnímá v bohatství, či majetku, ale právě v lásce a opoře rodiny. Životní událost Lauru posunula opravdu daleko. Laura díky této události dospěla. Je i nyní dospělejší než většina jejich vrstevníků. Má velmi spořádaný a přesný přístup k životu, kdy si plní své životní sny a snaží se být oporou všem ve svém okolí. *„Zkušenost mi dala pochopení a touhu dělat věci lépe a rozdávat lásku.*“ Událost měla pro Lauru největší životní význam. Právě díky ní si uvědomila životní hodnoty a rozhodla se, co bude jejím životním cílem. *„Tato událost mi v životě spoustu vzala, ale také mě spoustou obohatila.*“ Laura přiznala, že si sama uvědomila vlastní životní hodnoty. Zastává názor, že spokojená rodina, která si věří a miluje se navzájem, je to nejdůležitější v životě. Sama by ráda založila rodinu, ve které bude slyšet co nejvíce dětského smíchu. *„Uvědomila jsem si, jak moc chci rodinu.*“ Momentálně je šťastně zasnoubená a se svým nastávajícím partnerem plánují svatbu, staví společný rodinný dům a v budoucnu plánují potomky. Laura působila během celého rozhovoru velmi nejistě. Cítila jsem z ní neklid a spoustu emocí, které nechtěla vypustit na povrch. Velmi ji trápí minulost, která již nelze změnit. *„Určitě bych se snažila trávit s maminkou více času. Mrzí mě, že v období, kdy nás nejvíce potřebovala, jsem začínala pubertu. To období pro mě bylo hrozně těžké, neuměla jsem se svými pocity vypořádat.*“ Laura se svěřila s myšlenkou, že by ráda pochopila situaci více do hloubky. Očekává však, že nikdy nenalezne uspokojující odpovědi, které by zodpověděli všechny její otázky.

Příběh druhý - Zdenek

Tento rozhovor se uskutečnil díky dlouholetému přátelskému vztahu se Zdenkem. Zdenek byl kontaktován na základě telefonické komunikace a po krátkém objasnění byl velmi svolný k rozhovoru. Sám projevoval velmi silnou iniciativu, přičemž mě sám nabádal, aby byl rozhovor co nejdříve uskutečněn. Rozhovor byl pro něj jednoduchý, o veškerých událostech hovořil otevřeně, ve většině případů bez citového zabarvení, v některých případech i velice chladně. Sám je s celou situací smířen. Smrt je pro něj pouze životní proces. Zaměřoval se spíše na negativní příběhy ze svého dětství. Nemohl najít mnoho šťastných vzpomínek. Všechny šťastné vzpomínky byly doplněny o negativní zkušenosti s jeho rodiči.

Zrekonstruovaný příběh druhý – Zdenek

Zdenek má 2 sourozence. Sestra je o 4 roky starší než Zdenek, jeho bratr je o 8 let starší. Zdenek pochází z rodiny s nízkými příjmy. Jeho rodina byla závislá na sociálních dávkách. Matka pracovala jako uklízečka, otec byl již od dvaceti let v plném invalidním důchodě. „Moje mamka platila veškeré nákupy a nájem, otec pouze pil, stále nebyl doma, svůj volný čas trávil v hospodě.“ Když Zdenkovi byli 4 roky, byl rodičům odebrán nejstarší bratr a přemístěn do dětského domova. Jeho dětství prolínaly značné návštěvy odboru sociálně právní ochrany dětí. Všechny tyto procesy prolínalo značné množství alkoholu, a to ze strany otce i matky. Otec navštěvoval často hospodské zařízení, matka propadla alkoholu v domácím prostředí. Rodina Zdenka žila v nájemním bytě, který jim byl z finančních důvodů odebrán a následně jim byl přidělen byt městský o dispozici 3+1. Byt byl vybaven starým nábytkem, nové vybavení si nemohli dovolit. Veškeré oblečení měli děti zděděné, na nové věci jim nezbyvaly peníze. Vztahy v rodině byly narušené již od dětství. Násilí na dětech pácháno nebylo, avšak partneři se vzájemně fyzicky napadali. Zdenkův otec byl 30 let v invalidním důchodě. Veškeré své zdravotní problémy řešil alkoholem. Alkohol se stal jeho lékem na bolavá záda a veškeré denní neduhy. Po třiceti letech se však alkohol na otci podepsal a zemřel na rakovinu slinivky. Svůj zdravotní stav znal dlouhou dobu, byl na něj upozorňován a lékaři mnohokrát varován. Varování však pro něj neměla žádnou váhu a sám se rozhodl neléčit se a pít nepřestal. Zdenkova rodina byla na tuto událost připravena. „*Neposlouchal doktory ani nás. Všichni jsme věděli, že alkohol je cesta do pekel.*“ Zdenkovi bylo 13 let. Právě se u něj začala projevovat puberta. „*Věděl jsem, že můj táta brzy umře. Maminka mi to říkala, ale on neposlouchal a pil jedno pivo za druhým.*“ Smrtí otce započalo velmi traumatizující období pro celou rodinu. „*Nejtěžší období mi pomohli překonat kamarádi, kteří byli stále se mnou.*“ Zdenek hovořil také o kamarádce, jenž postihl stejný osud jako jeho a zemřel jí otec. Kamarádka mu velmi ulehčila od jeho trápení, protože si sama truchlením již prošla a věděla, co Zdenek potřebuje slyšet a jakou podporu vyžaduje. Rodina Zdenkovi s truchlením nepomáhala. Matka toto období překonávala alkoholem a sourozenci byli moc malí na to, aby Zdenka vyslechli. Svou pubertu měl velice pestrou. Minimum přátel, které měl jej však nevedlo správným směrem. Zdenek si v mládí prošel spoustu let s omamnými látkami a alkoholem. Až kolem dvacátého roku života se tento životní styl přesunul do pozadí. „*Byly dny, kdy jsme jen pili a hulili trávu. Neměl jsem v rodičích žádný vzor. Viděl jsem to kdysi u nich, tak jsem to dělal taky.*“ Zdenek o této věci ve svých 32 letech hovoří velmi klidně, bez emocí. „*Cítil jsem se ještě víc sám, když tu nebyl.*“

Už o mě neměl zájem vůbec nikdo. Přišel jsem si nadbytečný. “ Úmrtí ve svých 13 letech mohl bezmyšlenkovitě oznámit a hovořit o něm již za pár měsíců. „Myslím, že mě to zasáhlo vnitřně a moc o tom nedokážu mluvit. Jsem dost uzavřený člověk a nikdy se mě na to nikdo podrobně neptal.“ Zdenek sám sebe popisuje jako introverta. Své vnímání okolí přisuzuje právě neradostnému dětství. *„Myslím, že kdybych dostávala v dětství více lásky a víc se mi rodiče věnovali, dokázal bych dnes druhým daleko více dávat.“* Absenci rodiče Zdenek vnímal hlavně v běžných denních věcech. *„Bylo mi líto, že tady není. I když nebyl nejlepší táta, byl to stále můj táta. Občas si vzpomenu, ale málokdy na něco dobrého.“* Zdenek zdůrazňoval chybějícího otce hlavně v situaci, kdy se jemu samotnému narodil syn. *„Malý neměl dědu. Rád bych mu řekl, že pojedeme za dědou na chalupu, aby mu něco ukázal, ale bohužel. Musí mu stačit babička, která alespoň upeče buchty.“* Syn se Zdenkovi narodil již v 19 letech. Sám chtěl rodinu brzy, když ta jeho nebyla zcela úplná. *„Určitě jsem si řekl, že nikdy nechci dopadnout jako můj táta. Mít stejný přístup k životu.“* Zdenek ve svých 32 letech žije samotářský život, i když má již syna, který má 12 let. *„Sám nemám rodinu, jen toho malého. Nemám přítelkyni, ani manželku.“* Ze Zdenka tato zkušenost udělala introverta, který touží po šťastné rodině. Díky svému dětství se však neumí otevřít druhým osobám tak, jak by on sám chtěl. Bojí se zklamání a rozpadu své vlastní rodiny. *„Asi je něco špatně, když to nevyšlo ani s bývalou. Jediné, co jsem chtěl, bylo mít rodinu a dítě, ale rozpadlo se to. Bojím se, že když to nevyšlo už podruhé, nemůže to vyjít ani teď, kdy už jsem dost starý na rodinný život.“* Zdenka jeho vlastní vzpomínky i pocity svírají a vnitřně nedokáže svůj postoj k životu změnit. *„Možná to jednou přijde, teď se však hrozně bojím zklamání, dávám mu větší míru než možnému štěstí.“* Zdenek přiznává, že by rád byl v životě dál. *„Když nad tím tak přemýšlím, jsem teď svému tátovi dost podobný. Jsem uzavřený a taky si rád vypiju. Asi je to následkem toho, jaké jsem měl dětství.“* Sám pocituje, že by se rád vyvaroval alkoholu i cigaretám, jež jsou jeho neřestí. Rád by, kdyby ho jeho neblahý život posunul dále, než je teď. Chtěl by být v životě spokojenější, více otevřený k lidem a umět dávat na jeho své pocity. Jeho životní událost ho neposunula. Spíše Zdenka uzavřela v jeho introvertním světě, kdy se neumí otevřít a zcela komunikovat se svou vlastní rodinou ani přáteli. Spoustu informací drží v sobě, a s veškerými pocity se musí vypořádat sám, což je pro tak citlivého muže přítěží. *„Myslím, že se bojím mít vlastní rodinný život.“* Zdenek již jednoho syna má. Na jeho výchově se však zcela nepodílí. Syn je v péči matky a Zdenek jej může vidět párkrát do měsíce. Sám nebyl nikdy ženatý a do svazku se ani nechystá. Není si sám sebou jist, že by byl dobrým otcem a manželem. *„V nitru bych strašně chtěl manželku a další dítě. Začít od začátku. Hrozně se však bojím, že zklamání zcela stejně jako můj otec.“*

Zdenek by se rád vrátil v čase a všechny neduhy si s otcem vyjasnil již v mladém věku. Pokusil by se s ním hovořit o společném čase a zálibách, které by spolu mohli aplikovat. Rád by měl s otcem více radostných vzpomínek, avšak všechny vzpomínky jsou prolévány alkoholickými nápoji.

Příběh třetí - Erik

V mém hledání osob, které si prošli úmrtím v rodině se začalo postupně díky mým známostem objevovat víc a víc lidí. Erik byl dalším náhodným objevem, kdy se zde projevila opět úspěšnost metody sněhové koule. Rozhovor s Erikem probíhal na veřejném prostranství lesního parku. Erik se během rozhovoru choval velmi klidně a jistě. Nezaznamenala jsem emocionální nevyrovnanost, či smutek z jeho odpovědí. Po celou dobu rozhovoru působil jako vyrovnaný člověk, který je naprosto vyrovnaný se svým životním příběhem.

Zrekonstruovaný příběh třetí – Erik

Erik pochází z rodiny střední třídy. Je jediným dítětem v rodině. Bydlí v rodinném domě na samém okraji města. Dům je nový, nabízí dostatek prostoru i soukromí všem obyvatelům domu. Jeho matka pracuje jako zdravotní sestra v místní nemocnici. Jeho nevlastní otec je mistrem ve výrobě ve firmě na výrobu světel. Rodinné prostředí se jeví jako zdravé. Vztahy v rodině jsou pozitivní. Rodiče vždy svého syna plně podpořili, vyslechli a snažili se mu dát co nejvíce z emocionálního či materiálního hlediska. I když Erik není vlastním synem svého otce, nevlastní otec si jej osvojil. Erik nepřihlíží na biologický faktor a otce bere jako vlastního. Erikova rodina nebyla vždy stálá, jako je nyní. Dětství křížilo spoustu negativních věcí. Otec rodinu přiváděl na samé dno. Po Erikově narození začal otec hrát automaty a rodinný rozpočet se velice rychle krátil. Svou roli v tomto dění začal hrát také alkohol, který otec konzumoval každý den. Matka byla zoufalá, ke všem nešvarům se přidalo také fyzické násilí na matce i Erikovi. Násilí v rodině probíhalo bezmála tři roky. Matka však tuto situaci nemohla dál snášet a utekla ke svým rodičům. Po útěku matky se ze strany otce objevilo také psychické násilí. Otec začal vydírat matku i rodiče matky, kdy na denním pořádku byly výhružné telefonáty. Matka byla pevně rozhodnutá, že se sebe a dítě ochrání, proto potyčky pravidelně řešila policie České republiky. Otec tento stav nadále neunesl a spáchal sebevraždu. Policisté tragickou událost zjistili 2 dny po otcově smrti. Vzal si život sám, oběsil se ve stodole. *„Maminka mi vyprávěla, že to pro ni byla úleva. Pro mě také. V mnohých situacích se bála o svůj vlastní život. Bála se, že zabije mě i ji.“* Erik z tohoto období nemá téměř žádné vzpomínky. Nepamatuje si na negativní události, které se v jeho

rodině staly. S odstupem času však ani v dospělém věku nepochopil chování svého biologického otce. „*Sám teď pociťuju bezmoc, že jsem tenkrát nemohl pomoci. Možná i vztek na to, jak mohl mamce ubližovat.*“ Erikovi byly dva roky. Tenkrát byl malý a dětství si velmi matně si událost pamatuje. „*Byl jsem malý, spoustu věcí si nepamatuji. Matně si vzpomínám jen na to, jak mi nikdo nebyl schopný říct, kde tatínek je. Ve školce se mě ptali kamarádi a já neznal odpověď.*“ Přiznal, že vzpomíná na pár momentů, kdy byl svědkem toho, jak otec tvrdě bil matku. „*I když jsem byl opravdu malinké dítě, nezapomenu na to, jak maminka plakala a kryla se rukama. Tehdy jsem to nechápal, avšak usadilo se mi to v paměti.*“ Nejtěžší období Erikovi pomohla překonat matka, kterou otcova smrt velice zasáhla. Vztahy mezi manželi nebyly ideální, přesto spolu prožili mnoho společných let a matku odchod muže právě tímto způsobem velmi zasáhl. „*Maminky si velmi vážím. Měla to tenkrát těžké a držela mě nad vodou. Moc jí za to vděčím.*“ Po smrti otce nastalo velmi dlouhé a smutné období. Matka byla na výchovu, domácnost i finance sama. Naštěstí během následujících let poznala nového muže, který dal jejímu životu opětovný smysl. Nový otec přišel do rodiny, když bylo Erikovi 5 let. Vzal si za ženu Erikovu ovdovělou matku a samotného Erika si osvojil. Erik o této události hovoří velmi otevřeně. „*Myslím, že jsem o dané věci byl schopen hovořit až ve chvíli, kdy jsem byl dost starý na to, aby mi bylo vše vysvětleno. Do té doby jsem to absolutně nechápal.*“ Smrt je součástí života, a i malým dětem je důležité tuto událost vysvětlit. „*Tenkrát jsem nechápal, jak může člověk ze dne na den odejít. Myslel jsem, že šel tatínek jen spát.*“ Celou situaci matka Erikovi vysvětlila až v jeho deseti letech. Do té doby Erika vždy odbila. „*Mamka si myslela, že jsem zapomněl, když mám nového otce. Já jsem však nezapomněl.*“ Absenci otce Erik nevnímal. Jeho matka si našla nového přítele, který si Erika osvojil a matku si vzal za ženu. Erik získal nový mužský vzor, který se o ně staral. Nikdy nepocítil smutek či vztek na vlastního otce. Erik však podotýkal, že na biologického otce nikdy nezapomněl. „*Mezera bez mužského vzoru byla dlouhá. Bývali jsme s maminkou často sami a já jsem nechápal, že ostatní děti mají tátu a já ne.*“ Erik sám v sobě cítí, že je jeho smyslem mít fungující rodinu, která je pro něj vším. „*Nikdy bych nechtěl dopadnout, jako můj otec. Nikdy bych nechtěl ubližovat, ani takhle dopadnout. Alkoholu, drogám i automatům se vyhýbám obloukem.*“ Zkušenost Erikovi dala pocit cennosti rodiny. Erik si je dnes vědom toho, jaké chyby dělal jeho otec a sám by nikdy nic podobného nedopustil. „*Událost, která se stala mi určitě ukázala, jak je život těžký. Pro mě i pro mou matku byl život velice krutý. Ale právě díky tomu, mám dnes skvělého otce a ona dobrého manžela.*“ Erik ve svých pětadvaceti letech začíná zakládat rodinu. Se svou přítelkyní koupili malý byt v centru města. Do budoucnosti plánuje založit kompletní rodinu, oženit se

a mít minimálně tři potomky. Sám by chtěl vést spořádaný rodinný život a rozvíjet se i v kariérním hledisku. Erik by ve své minulosti nezměnil žádnou věc, která se stala. „*Myslím, že jsem tenkrát byl moc malý na to, abych měl vůbec šanci něco změnit.*“ Erik se k celé situaci staví velmi loajálně. Sám svému otci dávno odpustil. Situace byla sice těžká pro něj i pro jeho matku, avšak díky nepříznivosti života nakonec oba poznali skvělého člověka, který jim dal skutečný domov.

Příběh čtvrtý - Dominik

Dominik je mým dlouholetým kamarádem. Byl osloven na základě telefonátu, kdy souhlasil s rozhovorem. Sám si byl ale dost nejistý a bál se připravených otázek. K danému rozhovoru byl dosti skeptický a bylo již během první komunikace znát, že se obává nepříjemností, které by mohly nastat, kdyby se mu otázky zdály příliš osobní. Přes počáteční obavy však na rozhovor přistoupil. Rozhovor se uskutečnil v jeho bytě v soukromých podmínkách. Dominik se během rozhovoru zdál velmi rozpačitý. Zdálo se, že některé otázky se mu zdály příliš osobní. Tyto případy byly potvrzeny vyhýbavými odpověďmi, kdy jsem se pro rozvoj odpovědí musela doptávat situačními otázkami.

Zrekonstruovaný příběh čtvrtý - Dominik

Dominik pochází z rodiny střední třídy. Bydleli v bytě o dispozici 3+1 v centru většího města. Byt byl odkoupen do osobního vlastnictví Dominikovým dědečkem jako svatební dar. Dominik si svého otce si téměř nepamatuje, avšak z jeho informací je patrné, že nikdy nebyl pracovitým člověkem. Zaměstnání navštěvoval spíše sporadicky, o rodinný rozpočet se starala matka. Dominikova matka pracovala v mnohých fabrikách. Když byli ještě úplná rodina, vlastnila obchod s potravinami. Smrt otce však vše změnila. Matka o obchod přišla a musela rodinu uživit a měla tři zaměstnání. Zaneprázdněnost matky měla za následek to, že byl Dominik hlídán příbuznými i cizími osobami. Rodina nikdy nebyla zdravou. Dominik nikdy nenašel podstatnou podporu ve své rodině. Jeho matka často střídala partnery a po smrti otce často propadala alkoholu. Dominikovi zemřel otec, když mu byli 3 roky. Jeho matka byla tehdy ještě na rodičovské dovolené. Toto období bylo pro novomanželé šťastným, až do chvíle, kdy se u otce začala projevovat neschopnost uživit rodinu. Změnilo to jejich vztah a nastaly hádky. Otec začal propadat drogám a alkoholu, kdy s rodinou již netrávil téměř žádný čas. Chodil pouze po barech a přespával po kamarádech. Tento životní styl se na otci podepsal a v Dominikových 3 letech dostal infarkt. Zdrogovaný stav mrtvici podpořil a již se zdravotníkům nepodařilo otce zachránit. Dominik byl ještě malé dítě, když

jeho otec zemřel. Období, kdy byla rodina celá si téměř nepamatuje. Jediná vzpomínka, kterou si vybavuje byla během noci, kdy přišel do ložnice rodičů. „*Byla hluboká noc. Přišel jsem do ložnice rodičů a otec klečel na matce a škrtil ji. Už si nepamatuji, jak vypadal. Ale pamatuji si ten pocit, který jsem tu noc měl.*“ Nejtěžší období musel Dominik překonávat sám. Neuměl ani nechtěl o události hovořit. Ve své vlastní rodině nenašel podporu ani pochopení. Vzor, který uznával byl jeho dědeček, který byl jediným mužským elementem v Dominikově životě. „*Myslím, že jsem o té věci nikdy nebyl schopný mluvit. Neříkám, že mě to nějak zasáhlo, byl jsem malé dítě, ale pociťoval jsem to, že nemám otce celý život. Nebyl tu nikdo, kdo by mě pochopil, proto jsem vše nechal ukryté v sobě.*“ Dominik měl celý rozhovor problém zvolit konkrétní informace či vzpomínky, abych mohla jeho příběhu porozumět. „*Jsem citově chladný. To že se o mě vlastně nikdo nezajímal mě pouze utvrdilo v tom, že se o sebe musím postarat sám. Cítím pouze vztek na, jak mohl všechno takhle zničit. Jak mohl ničit mě i mámu.*“ Téměř na vše jsem se musela doptávat, protože jeho odpovědi byli téměř vždy vyhýbavé a nic neříkající. Dominik popisuje jako velmi traumatizující událost období, kdy mu zemřel jeho vlastní dědeček, který byl pro něj jediným uznaným mužským vzorem v životě. Druhé rodinné úmrtí mu sebralo poslední zbytky naděje na pochopení a zájem z mužské strany. „*Děda byl pro mě jako táta. Staral se o mě, všude mě bral. Bylo mi 14, když děda zemřel, a to už byla poslední kapka. Od té doby se mi můj život dočista změnil.*“ Dominik následující období popisuje pouze jako smršť negativních životních zkušeností. „*Vnímal jsem to úplně ve všem, že nemám úplnou rodinu. Musel jsem se vše naučit sám. Jak se holit, jak zatlouct hřebík. Nikdy mi to nikdo neukázal, neměl mi to kdo ukázat.*“ Dominik si během dospívání prošel doslovným peklem. „*Táta tu nebyl, aby mě krotil. Mamka o mě zájem neměla.*“ Partneri matky nebyli dostatečným vzorem pro Dominika, nechoval k nim žádnou úctu ani respekt. Právě proto jej matka často bila, a to ve většině případů v podnapilém stavu. Nezájem matky a fyzické násilí z její strany měly za následek časté útěky Dominika z domova. „*Protloukal jsem se po ulicích, jak jen to šlo, přespával jsem po kamarádech.*“ Životní zkušenosti Dominika dovedli i k omamným látkám a drogám, které část svého dospívání užíval. „*Myslím, že kdybych měl vzor, který mi řekne, co je správné, nikdy bych si takovou cestu nevybral.*“ Událost změnila Dominika velmi podstatně. „*V dospívání jsem si prošel peklem. Nevěděl jsem kudy kam. Zkoušel jsem vše, najít se. Chtěl jsem být svým pánem, ale udělal jsem hrozně moc chyb.*“ Jelikož byl většinu života odkázán sám na sebe, měl vlastní pojetí života i pojmu dospělost. Dospěl ve velmi brzkém věku, ale na rodinný život byl připraven až po 30. roku života. Posun probíhal u Dominika hlavně v porozumění. Odstup času měl za následek pochopení svého vlastního

života, zkušeností a srovnání si informací hlavně o sobě samém. Dominikův život je ovlivněn minulostí. Sám by chtěl rodinu, pro kterou bude dýchat. Momentálně se nachází v partnerském svazku, který tento rok povýší na svazek manželský. „*Chtěl bych děti, kterým mohu dát všechno, co jsem já neměl. Vše je naučím, předám zkušenosti a vždy tu budu pro ně.*“ Pociťuje nerovnováhu ve svých vlastních pocitech. Neumí se otevřít, mluvit o svých citech a emocích. Vše pramení z nedostatku mužského elementu v životě a neúplná rodina. Sám přiznává, že kdyby měl otce, jeho život by byl jednodušší. Minulost bere jako součást svého života. Dominik by nechtěl udělat ve své minulosti žádnou změnu. Pochopil, že by se z něj nestal muž, jakým dnes je.

Příběh pátý - Karel

Karel byl osloven na základě doporučení mnou známé osoby – zde se projevila schopnost metody sněhové koule. Počáteční rozhovor probíhal telefonickou komunikací, kdy mu byl můj výzkum dopodrobna vysvětlen. Karel pracuje jako projekční technik v soukromé firmě. Uskutečněný rozhovor probíhal v jeho kanceláři, kde se cítil velmi příjemně. Během rozhovoru působil velmi klidně a vyrovnaně. Emoce projevoval velmi slabě. Negativní mimiku projevoval pouze v souvislosti se špatnými vzpomínkami. Krásné vzpomínky mu radost viditelně nepřinášely. Dětství pro něj bylo spíše traumatizující než šťastné. Mnoho radostných vzpomínek nemá.

Zrekonstruovaný příběh pátý - Karel

Karel pochází z rodiny střední vrstvy. Žili v malém nájemním bytě na okraji města. Matka pracovala v domově pro seniory, otec byl projekční inženýr. V rodině žil se dvěma bratry, Karel z nich byl nejmladší. V době, kdy se Karel narodil, působili jako šťastná rodina. Splňovala veškeré aspekty zdravé a úplné rodiny. Vše se změnilo ve chvíli, kdy Karlova matka onemocněla. Od této chvíle Karlův otec utápěl svůj žal v alkoholu a v rodině začalo fyzické násilí. Stres a negativní aspekty se projevovali hlavně na dětských členech rodiny. Karlovi odešla matka v 7 letech. Několik let trpěla těžkou rakovinou plic. Navštěvovala dlouhý čas také chemoterapie, které u ní však nebyly úspěšné. Po naprosté ztrátě vlasů matka začala slábnout. Každý den pro ni byl těžší, byla velmi slabá a unavená. Rodinu opustila v hlubokém spánku. Otec matku ráno nemohl probudit, načež mu přivolání lékaři špatnou zprávu potvrdili. Otec tento stav neunesl. Začaly u něj projevy agrese, které podpořil alkoholem. Opilý stav zapříčinil také to, že na svých dětech páchal velmi tvrdé fyzické násilí. Negativní chování otce trvalo téměř rok, kdy jeho truchlení začalo končit a konečně se

s danou událostí začal srovnávat. Jak již bylo zmíněno, Karlovi bylo 7 let, když se musel vypořádat s traumatizující událostí. Nastupoval tehdy do 2.třídy. „*Byl jsem hrozně sám a zmatený. Nerozuměl jsem tomu, že už maminku nikdy nevidím.*“ Veškerá zodpovědnost ze dne na den přešla na otce, který tuto zodpovědnost neunesl. Sám se psychicky zhroutil a propadl alkoholu. „*Ve škole spolužáci nevěděli, co se u nás v rodině stalo. Nevěděli ani to, že můj otec pije jak duha a já jsem díky jeho stavům samá modřina. I v létě jsem nosil dlouhá trika, abych zakryl všechny podlitiny. Měl jsem hrozný strach, co přijde dál.*“ Nejtěžší období pomohli Karlovi překonat starší bratři, kteří tehdy v začínající pubertě převzali iniciativu a stmelili se. Otec se zhroutil a trvalo mu téměř rok, než opět začal fungovat jako právoplatný člen rodiny. „*Bratři v domácnosti velmi pomáhali. Strídali jsme se na služby. Pomáhala nám taky babička, která nám chodila skoro každý den vařit a pomáhala s úklidem, když to táta nezvládal.*“ Nosným pilířem, který děti ochraňoval, se stala babička. Ta pomohla všechny 3 kluky vychovat, avšak ani jeden z nich v ní nenašel podobnou důvěru a pochopení jako k matce. „*O mé mamince jsem dokázal mluvit až když jsem byl dospělý.*“ Karel celou základní i střední školu prošel jako velmi introvertní dítě. Do kolektivu se moc nezapojoval, spíše byl samotářem. O svých problémech dokázal mluvit pouze se svými bratry, kteří ovšem brzy přešli do puberty a začali se zajímat o naprosto odlišné věci, než je mladší sourozenec. Ke svému vlastnímu otci velmi nevzhlížel, byl poznamenán fyzickým násilím. Bral svého otce spíše s respektem a strachem než s láskou. Absenci matky vnímal Karel celý svůj život. Stal se z něj velice uzavřený člověk, který velmi po málu vyjadřuje své pocity. „*Trvalo mi docela dlouho najít si holku. Ostatní kluci už randili a já stále nic. Báł jsem se toho, že když někdo pozná, kým jsem uvnitř, zavrhne mě.*“ Karla tato událost změnila negativně. Je paradoxem, že to, co jej přesvědčilo mít šťastnou rodinu, jeho rodinu přivedlo ke krachu. „*Chtěl jsem rodinu víc než cokoli jiného na světě, ale díky tomu, že neumím komunikovat, ba že se bojím komunikovat, mi zničilo vše, co jsem budoval.*“ Karel má dvě dcery, dvojčata. Narodily se mu ze šťastného manželství, které bohužel skončilo rozvodem. „*Manželka mi utekla za jiným.*“ Karel připouští, že za rozpad manželství mohou oba dva. Karel byl velmi zaneprázdňen svou prací. Rodině věnoval málo času. Pokud se mezi manželi vyskytl nějaký problém, neuměl o něm mluvit. Problémy se kupily na sebe až do chvíle, kdy byla zjištěna nevěra. Z tohoto problému již nebylo cesty zpět. Dcery má ve své péči bývalá manželka. Karel je vidá cca jednou do měsíce. „*Mrzí mě, že s holkami netrávím více času, jsou vše, co v životě mám.*“ Podle Karla se všechny negativní věci z dětství přenesly do současného rodinného života. „*O problémech nedokážu mluvit. Nikdy jsem v rodině nenašel pochopení. Spíš mám pocit, že jsem byl přítěží.*“ Karel by do budoucna rozhodně chtěl změnit své

uvažování. „*Kdybych mohl změnit jednu věc (ted' nemyslím to, že bych si velmi přál, aby tu matka byla), změnil bych svůj přístup ke světu. Nebál bych se a svobodněji hledal svoji vlastní životní cestu. Chtěl bych najít své pravé já.*“

Příběh šestý - Jakub

Jakub byl mým spolužákem na prvním stupni základní školy. Dlouhá léta o něm nebyla zmínka, až v souvislosti s rozhovorem se opět projevila metoda sněhové koule. Jakub byl kontaktován telefonickou komunikací. Rozhovor mu nedělal žádný problém, avšak striktně vyžadoval, aby veškeré informace byly soukromé a určené jen pro tuto práci. Během rozhovoru působil značně rozpačitě. Kladené otázky se snažil urychlit. Některé dokonce nechtěl zodpovědět. Po ujištění, že tyto informace nebudou filtrovány však poskytl hlubší náhled do jeho soukromí a projevil pozitivní i negativní emoce. Během našeho rozhovoru se Jakub dokonce rozplakal. Rozhovor měl silnou energii, která byla podtržena Jakubovou mimikou.

Zrekonstruovaný příběh šestý – Jakub

Jakub pochází z rodiny, kdy byl jediným dítětem své matky. Tři další děti si do vztahu přivedl otec z předchozího manželství. Jakub byl ze 4 dětí ten nejmladší. Nevlastní sourozence (2 bratry a jednu sestru) Jakub neuznával a nikdy je nepřijal za vlastní. Sourozenci se jej snažili vychovávat, avšak díky negativním vztahům mezi sourozenci Jakub tíhl více k matce. Bydleli ve starém rodinném domě po babičce. Vlastní bydlení by si jinak nemohli dovolit, již v mládí si rodiče vytvořili velmi vysoké dluhy. Rodina hospodařila s nízkými příjmy, právě proto pronajímali část domu další rodině. Tato rodina měla značný vliv na výchově Jakuba i jeho sourozenců, protože rodiče byli stále zaneprázdnění prací. Vztahy v rodině byly často napjaté, avšak oporu všem poskytovala matka. Otec se do výchovy velmi nezapojoval. Během dospívání starších dětí se však vztahy mezi nimi a otcem velmi zkomplikovali. Jakubovi zemřel otec, který bojoval 2 roky s rakovinou žaludku. Nezabraly u něj chemoterapie ani žádná další léčba. Zemřel pár dní před Vánoci, které měli společně oslavit. „*Pamatuji si, jak mi třídní učitel v prosinci řekl, ať do školy už nechodím. Byl jsem tehdy až do Nového roku doma. Asi cítil, co přijde, protože moje rodiče velmi dobře znal.*“ Otec zemřel v noci ve spánku, kdy jej ráno našla jeho manželka. Jakubovi bylo 13 let. Chodil ještě na základní školu u nich na vesnici, kde se všichni dobře znali. Spoluobčané se o situaci rodiny zajímali, proto se Jakub často setkával s lítostí a nabídkou pomoci. „*Bylo hrozné, jak mě každý litoval. Všichni okolo mi*

to furt připomínali. “ Období truchlení bylo pro Jakuba přirozenou cestou, kterou velmi dobře přijal. „Nejtěžší období mi pomohla překonat rodina. Vztah s matkou se mi ještě více prohloubil, když jsme řešili takto zásadní věc.“ Jakub byl dlouhou dobu po smrti otce uzavřený jen sám doma. Své pocity se snažil zahnat hraním počítačových her. Pokud zrovna neseděl u počítače, trávil čas s matkou a jeho sourozenci. *„Nikdo v té době nechtěl být sám. My ani mamka. Chtěli jsme být spolu. Dlouhé týdny jsme seděli a dívali se na filmy a prohlíželi společné fotky.“* Období smutku prožívala celá rodina. Jakub byl schopen o smrti svého otce mluvit téměř okamžitě. V den, kdy mu otec zemřel jej navštívili jeho kamarádi a snažili se ho podpořit. *„Byl jsem smutný, ale bral jsem to jako cyklus života. Možná se mi i malinko ulevilo, že mu je konečně líp a nemusí se trápit.“* S kamarády hovořili o celé věci jen pár chvil po úmrtí. Jakubovi je však dodnes nepříjemné o tomto tématu mluvit. *„Když se někdo zeptá, odpovím. Je mi však krajně nepříjemné probírat mé vlastní pocity s dalšími osobami.“* Mezi Jakubem a otce nepanovala velká láska. Jakub otce respektoval, avšak měli mezi sebou spíše chladný vztah. Absence otce byla nejvíce patrná v době, kdy se objevili problémy mezi Jakubem a matkou. Matka byla velmi mírumilovná a na své děti opravdu málo přísná. V době svého dospívání si dělali to, co uznali za vhodné. *„Nejvíce mi chybělo to, aby mi někdo ty moje blbosti zakázal. Hulil jsem trávu, cigarety, nechal se potetovat a nebyl tu nikdo, kdo by mi vynadal, nebo mi poradil, jak je to všechno špatné!“* Jakub užíval značnou část svého dospívání návykové látky. Až ve svých pětadvaceti letech byl schopen tyto věci odložit a začít se věnovat seberealizaci. Jakubovi tato událost změnila své vlastní myšlení a cítění k druhým lidem. *„Díky tomu, co se stalo se dokážu vcítit do lidí.“* Snaží se realizovat ve spolupráci s lidmi, kteří zažili podobný příběh jako on. *„Ovlivnilo mě to natolik, že momentálně pomáhám a snažím se vždy minimálně vyslechnout si ten příběh.“* Podle Jakubova názoru však tato cesta není nejšťastnějším řešením. Dělá dobrou věc, ale všechny příběhy si dále nosí v sobě, a to je pro jeho osobu velmi náročné na psychickou stránku. Zkušenost Jakuba naučila zvládat stresující životní situace. *„U všech věcí, které dnes řeším se snažím být nad věcí. Když nejde o život, nejde o nic.“* Smrt otce pro něj byla velmi velkou psychickou zátěží, kterou jen těžce zvládal. Hovoří o této situaci, jako o nejtěžší věci, kterou musel kdy v životě překonat. *„Mně odešel táta, kterého jsem neměl zcela v lásce. Nedovedu si představit, jaké by to bylo, kdyby mi odešla mamka. K té tihnu daleko více. To bych nerozdýchal.“* Jakub je v otázce rodinného života zcela opatrný. Ve svých 26 letech má fungující vztah, ale do rodinného života se zatím nechystá. Často se zabývá minulostí, se kterou se ještě zcela nesmířil. Kdyby Jakub mohl cokoliv v minulosti změnit, chtěl by trávit s otcem víc času, a

i v nepříznivých situacích být více nápomocný. O nemocného otce se starala ošetřovatelka. Pokud zrovna nebyla přítomná, starala se o běžné denní potřeby otce matka. Ta při péči o otce využívala na pomoc nájemníky, či sousedy. Sama nebyla dost silná, aby veškerou péči o dospělého muže zvládala. „*Ted' mě mrzí, že jsem mamce víc nepomáhal s hygienou a běžnými věcmi, které pro tátu dělala. Mohl jsem udělat víc.*“ Jakub byl však ve věku, kdy jej tyto věci příliš nezajímaly a soustředil se na pozitivní události života.

5.2 Modus kategoriálně – obsahový

V modu holisticko-obsahovém byly představeny životní příběhy účastníků rozhovoru. Následně se budeme zabývat objasněním sledovaných kategorií. Budeme se zabývat výzkumem ve vztahu k výzkumným otázkám.

VO 1 Jaká témata se v životě dětí v souvislosti s úmrtím rodičů vyskytují?
--

Během příběhu, který naši účastníci vyprávěli, popisovali konkrétní události a témata, která po ně byla důležitá. V našem výzkumu jsme seskupili faktory/kategorie, které byli během rozhovoru vzpomínány a pro informanta v nějakém smyslu důležité/podstatné.

Finanční stránka rodiny

Značné rodinné problémy pramenily z finančního hlediska. Naši informanti uváděli různá specifika finanční gramotnosti rodiny, která měla na její chod značný vliv. V následující tabulce a textu si vysvětlíme základní finanční problémy, které souvisely s chodem rodiny. V souvislosti s financemi jsme přiřadili také velikost rodiny – sourozence, které museli rodiče zaopatřit.

Tabulka 2 Finanční stránka rodiny

Finanční stránka rodiny	Témata	Laura	Zdenek	Erik	Dominik	Karel	Jakub
	Zaopatřené bydlení	x	x	x	x	x	x
	Vlastní rodinný dům, byt	x		x	x		x
	Nájemní dům, byt		x			x	
	Biologičtí rodiče	x	x		x	x	x
	Pracující	x		x		x	x
	Nepracující		x		x		
	Sociální dávky		x				
	Sourozenci	x	x			x	x

Zdroj: vlastní výzkum

Naši informanti měli v rodině většinou více dětí, až na Dominika a Erika, jenž byli jedinými dětmi v rodině. Děti uváděly rozličné životní příběhy. Vztahy v rodině uvádějí všichni jako pozitivní a plné podpory. Kromě Dominika našli různé formy podpory a pomoci v rodině všichni. Dominik nikdy nebyl schopen své pocity filtrovat na povrch či se svěřovat někomu se svými problémy. Šťastné dětství prožili všichni až na Zdenka, který již v dětství pociťoval vliv špatné finanční gramotnosti na svou vlastní rodinu. Zdenkův bratr musel být dokonce rodině z finančních důvodů odebrán. Tato rodina působila ze všech rozhovorů jako nejvíce zasažená a poškozená financemi, kdy stránka financí rodiny ovlivnila její celý chod. Nejkrásnější dětství prožila Laura, jejíž rodina plnila veškeré aspekty šťastné a fungující rodiny. Tato rodina nestrádala financemi ani podporou. Karel vyzdvihl souhru se svými bratry, která vznikla již v dětství, dodnes s nimi dobře vychází. Erik své dětství popisuje v souvislosti s matkou, která pro něj byla největší oporou. Biologického otce ze svých vzpomínek vypustil, protože vzpomínky nebyly pozitivní.

Shrnutí:

Společné znaky: střední třída, zaopatřené bydlení**Individuální specifika:**

Laura – 2 sourozenci, ideální dětství, funkční a zaopatřená rodina, pomoc v rodině, pochopení, bez dluhů, vlastní rodinný dům určen k postupné rekonstrukci.

Zdenek – 2 sourozenci, frustrující dětství, rodina bez komunikace, a funkční rodina, odebrání dětí z péče z důvodu nízkých příjmů, závislost na sociálních dávkách, přidělený městský byt, neschopnost mít nové věci, špatná finanční gramotnost.

Erik – jediné dítě, pozitivní dětství vlivem nového otce, funkční rodina, pomoc i podpora, otec závislý na herních automatech – krácení rodinného rozpočtu, bez dluhů, vlastní nový rodinný dům.

Dominik – jediné dítě, negativní dětství, afunkční rodina, samotářské dítě, neschopnost komunikovat, nepracující otec, vyčerpaná matka – 3 zaměstnání, vlastní nový byt v centru města.

Karel – 2 sourozenci, šťastná zdravá rodina, rodiče pracující, souhra, podpora, rodina bez dluhů, nájemní byt na okraji města.

Jakub – 3 sourozenci, zdravá rodina, nízké příjmy, podpora výhradně ze strany matky, rodina s dluhy, zděděný rodinný dům na vesnici.

Odpovědnost rodičů

Velmi důležitým problémem v životních příbězích našich informantů byla závislost na alkoholu či návykových látkách, psychická nevyrovnanost, nebo fyzické násilí. V následujícím je našim cílem zorientovat se v této problematice a vyvodit s jakými problémy se informanti v dětství setkávali.

Tabulka 3 Odpovědnost rodičů

Odpovědnost	Témata	Laura	Zdenek	Erik	Dominik	Karel	Jakub
	Drogy				x		
	Alkohol		x	x	x	x	
	Fyzické násilí na dětech					x	
	Fyzické násilí na partnerovi			x	x		
	Psychické násilí			x			

Zdroj: vlastní výzkum

Laura popisuje své dětství jako bezproblémové a šťastné, kdy rodina neměla potřebu užívat žádné návykové látky, či se vzájemně fyzicky napadat. Podobně tomu měl i Jakub, který také žádnou formu tohoto nezažil. Ovšem naši 4 informanti mají s negativním způsobem života zkušenosti. Zdenek měl své dětství prolévané alkoholem naprosto celé. V jeho rodině pila matka i otec. Otec si dokonce alkoholem přivodil svou vlastní smrt. Bohužel tyto sklony přisuzuje nyní i své osobě. Sám vyhledává hospodská zařízení. Erik popisuje zkušenosti s otcem, který byl závislý na alkoholu a prohrával rodinný rozpočet v herně na herních automatech. V těchto stavech bylo na matce pácháno fyzické i psychické násilí. Tento nátlak matka již nevydržela a od otce utekla ke svým rodičům. Dominikovi alkoholismus rodičů ovlivňoval celé dětství i celý následný život. Otec propil první roky, kdy se Dominik narodil.

Na matce také páchal fyzické násilí, ve většině případů ji dusil ve spánku. Byl také závislý na drogových látkách, které podpořili jeho infarkt. Po smrti otce propadla alkoholu také matka. Karlova rodina neznala alkoholické látky až do smrti matky. Otec začal svůj žal zapíjet alkoholem. Kdykoliv byl v alkoholovém opojení, začal fyzicky útočit na své 3 syny.

Shrnutí:

Společné znaky: alkohol, fyzické násilí

Individuální specifika:

Laura – rodina zdravá, bez násilí, či návykových látkách.

Zdenek – rodina závislá na alkoholu, bez fyzického či psychického násilí.

Erik – rodina závislá na alkoholu, herní automaty, fyzické násilí na manželce, vydírání.

Dominik – rodina závislá na drogách i alkoholu.

Karel – truchlení alkoholem, fyzické násilí na dětech.

Jakub – zdravá rodina bez návykových látek či násilí.

Důvod úmrtí rodiče

Již jsme si představili faktory, které mají vliv na fungování rodiny jako celku. Některé z nich měly význam na nemoci, či samotnou smrt rodiče. Nyní se budeme zabývat samotným úmrtím rodinných příslušníků. V následujícím textu si představíme podrobněji důvody smrti, které byly v našich příbězích zjištěny.

Tabulka 4 Důvod úmrtí rodiče

Důvod úmrtí	Témata	Laura	Zdenek	Erik	Dominik	Karel	Jakub
	Nemoc dlouhodobá	x	x			x	x
	Nemoc - léčená	x				x	x
	Sebevražda	x		x			
	Náhlá ztráta				x		

Zdroj: vlastní výzkum

Příběhy informantů definovaly způsoby úmrtí u 4 ze 6 případů jako dlouhodobou nemoc. Ve dvou zbylých případech se jednalo o infarkt, který prodělal Dominikův otec. Tato zástava srdce byla podpořena drogami a alkoholickými nápoji, které užíval. V druhém případě se jednalo o otce Erika. Erikův otec neunesl fakt, že jej manželka i s dítětem opustila a své výhrůžky, že se oběsí, uskutečnil. Oběsil se ve stodole, když byl doma sám. Na dělicí příčce

se nachází Laura. Její matka trpěla těžkou rakovinou žaludku. Tuto nemoc podporovala také její slabá psychická stránka a odborné psychologické sezení neměly žádnou účinnost. Chemoterapie u ní také neměly žádnou úspěšnost. Sama se rozhodla vzít si život. Oběsila taktéž jako Erikův otec ve stodole. U zbylých třech informantů bylo úmrtí rodiče zapříčiněno pouze dlouhodobou nemocí. Zdenkův otec trpěl rakovinou slinivky. Svůj nepříznivý zdravotní stav se nepokoušel léčit. Navíc užíval mnoho alkoholických nápojů, což podpořilo jeho smrt. Karlovi zemřela matka na rakovinu plic. V této situaci chemoterapie nebyla úspěšná a matka po dvou letech rakovině podlehl. Jakubův otec zemřel na rakovinu také. Tentokrát se jednalo o rakovinu žaludku. Chemoterapie u něj nezabrala. Podlehl rakovině 2 roky po jejím zjištění.

Shrnutí:

Společné znaky: dlouhodobá nemoc, sebevražda

Individuální specifika:

Laura – rakovina žaludku, dlouhodobá bezvysledná chemoterapie, psychické problémy, psycholog, sebevražda – oběšení ve stodole.

Zdenek – dlouhodobá nemoc, rakovina slinivky (nemoc podpořilo užívání alkoholických nápojů), nemoc neléčená.

Erik – psychické problémy, sebevražda – oběšení ve stodole.

Dominik – náhlá ztráta – infarkt (podpořený užíváním drog a alkoholu).

Karel – rakovina plic, dlouhodobá chemoterapie, úmrtí způsobené rakovinou plic.

Jakub – rakovina žaludku, dlouhodobá chemoterapie, úmrtí způsobené rakovinou žaludku.

VO 2 Jaké osoby sehrály důležitou roli v životě dětí?

V další části si shrneme osoby, které měli v životě informantů zásadní vliv na vypořádání se se smrtí rodiče.

Tabulka 5 Důležité osoby po úmrtí

Důležité osoby	Témata	Laura	Zdenek	Erik	Dominik	Karel	Jakub
	Samotná osoba				x		
	Zbýlý rodič			x			x
	Prarodič					x	
	Přátelé		x				x
	Osoby v partnerství	x					
	Sourozenci					x	

Zdroj: vlastní výzkum

V příbězích našich informantů shledáváme jisté rozdíly, co se týče osob, které byly nápomocny po smrti rodiče. Laura měla ve svých čtrnácti letech první vztah. Její první přítel ji byl podporou, když její matka zemřela. Pomohl ji překonat nejtěžší období, když její rodina truchlila v ústranní. Naopak Erikovi i Jakubovi rodina byla zcela nápomocna. Erik pocíťoval velkou oporu u své matky, která se ze dne na den stala samoživitelkou. Rodina se stmelila a podporovala se i přes náročné období. Matka byla na vše sama až do chvíle, než si našla přítele, který ji se vším pomohl. Jakub vzpomíná na období po smrti otce jako na čas, kdy nikdo nechtěl být sám. Trávil většinu času s matkou a nevlastními sourozenci. Touto událostí se vztah mezi matkou a Jakubem prohloubil. Další nápomocnou složkou byli kamarádi, se kterými mohl na dané téma hovořit a vždy jej vyslechli. Karlovi rodina pomáhala také. Popisoval toto období jako čas, kdy to velmi utužilo bratrské vztahy, protože byli odkázáni jeden na druhého. Jejich otec smrtelnou událost v rodině neunesl a utápěl svůj žal v alkoholu. Další nápomocnou osobou byla babička, která pomáhala se starostí o domácnost a vařením, když byl otec indisponován. Zkušenosti s nezvládnutím situace má i Zdenkova rodina. Matka Zdenka následovala svého zesnulého manžela a začala popíjet alkoholické nápoje, které mírnily její truchlení. Bohužel toto zapříčinilo fakt, že Zdenkovi s truchlením neměl z rodiny kdo pomoci. Jeho sourozenci byli moc malí na to, aby smrt otce pochopili, nebo s nimi mohl mluvit. Byli mu však na blízku kamarádi. Dokonce měl ve svém okolí přítelkyni, která zažila stejnou smrtelnou událost v rodině a byla Zdenkovi se vším nápomocna. Jediný, kdo se se smrtí v rodině vypořádával sám, byl Dominik. Dominik se naprosto uzavřel po smrti otce do sebe. Jeho matka začala ve značné míře užívat alkohol. Dominik již neměl žádnou rodinnou podporu. Musel truchlení prožít sám v sobě.

Shrnutí:

Společné znaky: podpora od rodiny (rodiče, prarodiče, sourozenci), kamarádi**Individuální specifika:**

Laura – pomoc od partnera, posílení partnerského vztahu, rodina v ústraní.

Zdenek – pomoc od kamarádů, kamarádka s podobným životním příběhem, sourozenci mladí pro pochopení, matka utápěna v alkoholu.

Erik – pomoc ze strany matky, emocionální i psychická podpora.

Dominik – uzavření se do sebe, bez komunikace s okolím, nepochopení rodiny.

Karel – pomoc od sourozenců, stmelení sourozenců, podpora prarodiče-babičky, otec omámen alkoholickými nápoji.

Jakub – podpora kamarádů, podpora matky, emocionální i psychická pomoc.

VO 3 Jaké významné emoce prožívaly děti po smrti rodiče?

Odchod rodiče prožívali informanti v životních příbězích různorodě. V následujícím textu si představíme ojedinelé i společné znaky emocionálních změn po smrti rodiče.

Tabulka 6 Významné emoce po smrti rodiče

	Témata	Laura	Zdenek	Erik	Dominik	Karel	Jakub
EMOCE	Strach					x	
	Osamění		x			x	
	Vztek	x			x		
	Uzavřenost		x		x		
	Úleva			x			x
	Zmatenost					x	
	Citový chlad				x		
	Bezmoc	x		x			
	Smutek	x					x

Zdroj: vlastní výzkum

Všichni informanti ve svých příbězích popisovali negativní emoce spojené se ztrátou rodiče. Jedinou osobou, která ve smrti rodiče našla pozitivní aspekt byl Erik, jehož otec matku fyzicky i psychicky napadal. Smrt otce pro ně byla vysvobozením a úlevou, že tato špatná etapa života již nebude pokračovat. Ve svém příběhu však pociťoval také bezmoc, protože v minulosti danou událost nechápal a neuměl žádným způsobem matce pomoci. I přes všechny negativní zkušenosti však nikdy necítil za otce smutek, či vztek na jeho osobu. Jakub pociťoval taktéž úlevu. Tentokrát se však nejednalo o úlevu ze strachu, že by matce či dítěti mohlo být ublíženo, ale o úlevu, že se jeho otec již nadále nemusí trápit. Jakub pociťoval také smutek, i když pro něj smrt znamenala přirozený průběh života. Smutek trápil v tomto období také Lauru. Byla mým jediným informantem, u kterého jsem pociťovala

nepochopení situace dodnes. Není již dnes zcela srovnána s danou situací. Když ji matka zemřela, pociťovala bolest, ale také vztek. Lauřina matka spáchala sebevraždu a Laura matce nikdy neodpustila fakt, že rodinu opustila bez vysvětlení. Vztek popisoval také Dominik. Pro něj byl však vyjádřením pro fyzický nátlak na matku a taktéž reakcí na následovný negativní život po smrti otce. Dominikova matka propadla po smrti otce alkoholickým nápojům a tento styl života se prolínal i v jeho dospívání. Karel po této události pociťoval zmatenost, strach i osamění. Po smrti matky jeho otec (stejně jako v případě Dominika) začal pít alkoholické nápoje. Jelikož byl téměř celý život odkázán sám na sebe, počínaje smrtí otce, je velmi uzavřeným člověkem. Karel cítil osamění, když jeho matka zemřela. Tento pocit s ním je po celý život. Stal se z něj velmi uzavřený člověk, lépe řečeno introvert. Uzavřenost a osamění pociťoval také Zdenek. Odchod otce pro něj byla událost, kterou celá rodina čekala. Zdenek popisuje své dětství jako čas, kdy neměl dostatek lásky a citu. Právě tyto aspekty podpořilo po smrti otce fakt, že není schopen o věcech hovořit, je uzavřený a velmi introvertní.

Shrnutí:

Společné znaky: různé formy strachu, bezmoci, vzteku.

Individuální specifika:

Laura – vztek – nesrovnání se s minulostí, bezmoc, smutek.

Zdenek – uzavřenost, samota, málo lásky v dětství, introvert.

Erik – úleva – bez obav z fyzické či psychického násilí, bezmoc.

Dominik – vztek, uzavřenost.

Karel – osamění, strach, introvert.

Jakub – úleva – život bez bolestí, smutek, vyrovnanost.

VO 4 Jakou lze pozorovat změnu ve vnímání života a postojích informanta na základě vyrovnání se s úmrtím rodiče?

Budoucnost je velmi silným motivátorem. V příbězích našich informantů jsme našli různé vize do budoucnosti i značné odlišnosti v současném životě, které ovlivnila právě smrtelná tragédie v dětství.

Tabulka 7 Postoj k vlastní rodině

Budoucnost	Témata	Laura	Zdenek	Erik	Dominik	Karel	Jakub
	Chtíč vlastní rodiny	x		x	x		
	Nechtění vlastní rodiny						x
	Rozpadlá vlastní rodina		x			x	

Zdroj: vlastní výzkum

V našich příbězích jsme našli tři značně odlišná členění toho, jaký rodinný život vedou, či chtějí vést. Laura byla z našich příběhů nejvíce motivovaná k cíli mít vlastní rodinu. Smrtelná událost v dětství ji ujistila ve svém chtíči natolik, že se rodina stala jejím životním cílem. S partnerem očekávají v blízké době svatbu, staví rodinný dům a plánují potomky. Podobnou vizi má také Dominik, který se dlouhý čas hledal ve svém negativním dospívání. Je rozhodnut, že svým budoucím dětem dá vše, co bude v jeho silách – materiálně i emocionálně. Dominik se tento rok ožení se svou dlouholetou partnerkou, se kterou plánují potomky. Erik je taktéž nakloněn rodinnému životu. Životní zkušenosti jej přesvědčili o tom, že smyslem jeho života je právě fungující rodina. Erik je ve stádiu života, kdy s partnerkou zakoupili společný byt a taktéž plánují potomky i svazek manželský. Naprostým protikladem je Jakub, který se do rodinného života nechystá, i když má fungující partnerský vztah. Děti ani žádné další závazky zatím nejsou jeho životní prioritou. Střed mezi těmito dvěma názory prožívá Zdenek a Karel. Každý ovšem trochu jinak. Zdenek má již jedno dítě z předešlého vztahu. Nikdy nebyl ženatý, do svazku se nechystá. Své dítě v péči nemá, vidí jej pouze párkrát do měsíce. Zdenek je natolik poznamenán svým dětstvím, že se bojí vlastního vztahu a jeho krachu. Sám by další dítě chtěl, dokonce by se chtěl jednou oženit. Ovšem je životními zkušenostmi svázán natolik, že se k tomuto kroku stále neodhodlal. Karel má svůj příběh podobný Zdenkovi. Karel má dvě děti. Byl již jednou ženatý. Své děti v péči nemá, vidá je velmi sporadicky. Všechny negativní zkušenosti se přenesly do Karlova rodinného života. Z dětství si přisvojil minimální schopnost komunikace a pocit přítěže vlastní osoby.

Shrnutí:

Společné znaky: budoucnost s vlastní rodinou, rozpadlá rodina**Individuální specifika:****Laura** – zasnoubená, rozestavěný rodinný dům, plánující potomky.**Zdenek** – rozpadlá rodina, jedno dítě, neodhodlanost k dalšímu rodinnému životu.**Erik** – partnerka, společný byt, plánující potomky.

Dominik – zasnouben, plánující potomky.

Karel – rozpadlá rodina, rozveden, dvě děti, neschopnost komunikace.

Jakub – pocit nepotřebnosti vlastní rodiny, partnerka.

VO 5 Jaká témata se v životních příbězích informantů vyskytují?

Informanti, kteří vyprávěli svůj příběh, popisovali těžké životní situace a období. Toto bylo ovlivněno právě smrtí rodiče.

Tabulka 8 Výrazné životní aspekty

Události	Smutek	Laura	Zdenek	Erik	Dominik	Karel	Jakub
	Drogové látky, alkohol		x		x		x
	Minimum přátel		x			x	
	Neschopnost navázat vztahy					x	
	Starost o domácnost	x				x	
	Bez výrazných aspektů			x			

Jediný informant, který prožil pozitivní dětství i dospívání byl Erik. Během jeho života se neobjevily žádné špatné události, či vlivy, které by měly za následek špatnou zkušenost během života. Laura po smrti matky musela vykonávat domácí práce. Rodina její osobu pojala jako novou matku. Laura se musela starat o celou domácnost, o praní, vaření, úklid i nákupy. Tento stav skončil až při Lauřině změně bydliště. Karel během svého dospívání trpěl nedostatkem přátel. Taktéž pro něj bylo velmi obtížné navázat partnerský vztah. V domácnosti musel taky vypomáhat, s tím rozdílem, že se v rodině o práci dělili. Zdenek měl dospívání velmi krušné. Měl minimum přátel, kteří se neřadili mezi slušné děti. Díky nim Zdenek značnou část života užíval drogy a alkoholické nápoje. Jakub měl dospívání velmi podobné jako Zdenek. Během svého dospívání se oddával marihuaně a návykovým látkám. Taktéž v tomto období podstoupil mnoho sezení v tatarském studiu. Nejtěžší dospívání z našich respondentů měl Dominik. Značnou část života užíval drogy, alkohol a tyto negativa podpořil častým útekem z domova.

Shrnutí:

Společné znaky: návykové látky, alkohol, minimum přátel.

Individuální specifika:

Laura – nucené domácí práce, traumatické dospívání.

Zdenek – drogy, alkoholické nápoje, chybějící vzor.

Erik – normální průběh dospívání, zemřelý biologický otec nahrazen osvojením Erika.

Dominik – drogy, alkoholické nápoje, negativní události v životě.

Karel – minimum přátel, pomoc v domácnosti, neschopnost navázání partnerského vztahu.

Jakub – drogy, alkoholické nápoje.

5.3 Doporučení

Výběr tématu podpořil můj zájem o tuto problematiku. Toto téma je velmi málo rozebíraným. Díky svému výzkumu jsem zjistila, že stále neexistuje povědomí o pomoci, jak se s tímto problémem vypořádat. Momentálně se však povědomí pro pozůstalé začíná rozšiřovat. Důkazem jsou podpůrné skupiny, které mají sloužit právě této problematice. Jedná se o skupiny, kde je přísně zakázáno vynášet informace a slouží ke komunikaci s ostatními pozůstalými pouze v malých skupinách. Tato skupina však nenahrazuje odbornou péči, avšak může být velmi nápomocnou pro člověka, který prožívá tuto negativní životní událost. Jelikož jsem během svého výzkumu zaznamenala, že většina informantů podporu neobdrželo v potřebné míře, určitě bych doporučila podporné skupiny. Myslím, že mnoho z mých informantů by mohlo najít odpovědi na své otázky a získat lepší životní směr.

ZÁVĚR

Každý člověk má svou jedinečnou životní cestu. Na modelování života má mnoho vliv mnoho aspektů. Naším hlavním tématem se staly životní cesty jedinců, kteří v dětství přišli o rodiče. Cesty lidí, kteří si během života prošli nelehkou cestou v období dospívání a získali vlastní náhled na rodinné vztahy.

Teoretická část se zabývala dětstvím, rodinou, samotným úmrtím a následně pohřbem. Všechna témata byla rozpracována v souladu se zkoumanou problematikou. Zaměřili jsme se na jednotlivá životní období jedince a na prožitek v tomto období spojený s úmrtím rodiče. Taktéž jsme rozebrali podrobnosti pohřbu v souvislosti s dítětem.

V praktické části bylo naším cílem zjistit hlavní poznatky z životního příběhu jedince. Zachytit faktory, které ovlivňovaly dětství, dospívání a budoucnost informanta. Na celou problematiku jsme nahlédli v širším pohledu a podrobně, tak jak nám je informanti popsali. Pokusili jsme se zrekonstruovat příběhy všech informantů a následně jsme v nich hledali důležitá specifika, momenty a události, které informanti během svého života prožívali. Také jsme hledali osoby, které se výrazně podílely na životě informanta.

Věříme, že se nám podařilo naplnit předem vytýčené cíle a pozorovat problematiku úmrtí rodiče v dětství v podrobném měřítku.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. ATKINSON, Robert, 1998. *The life story interview*. Thousand Oaks: SAGE Publications. Qualitative Research Methods, Vol. 44. ISBN 0-7619-0428-X.
2. COLOROSOVÁ, Barbara, 2008. *Krizové situace v rodině*. Praha: Euromedia Group. ISBN 978-80-249-1027-7.
3. DIGULIO, Robert a Rachel KRANZOVÁ, 1997. *O smrti*. Praha. ISBN 80-7106-210-3.
4. DUNOVSKÝ, Jiří, 1986. *Dítě a poruchy rodiny*. Praha: Avicenum. ISBN 08-040-86.
5. GOLDMANN, Linda, 2015. *Jak s dětmi mluvit o smrti*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0819-8.
6. HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. 2000. *Psychologický slovník*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-303-X.
7. HAŠKOVCOVÁ, Helena, 2000. *Thanalogie – nauka o umírání a smrti*. Praha: Galén. ISBN 978-80-7262-471-3.
8. HENDL, Jan. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha. Portál. ISBN 978-80-262-0982-9.
9. KUBLER-ROSS, Elisabeth, 2004. *O smrti a umírání*. Praha: Portál. ISBN 80-900134-6-5.
10. LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ, 2007. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-1284-0.
11. MAREŠ, Jiří, 2013. *Pedagogická psychologie*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0174-8.
12. PRŮCHA, Jan. a kol., 2008. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-416-8.
13. ŘÍČAN, Pavel, 2006. *Cesta životem*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-124-7.
14. SMÉKAL, Vladimír, 2004. *Pozvání do psychologie osobnosti. Člověk v zrcadle vědomí a jednání. 2., opravené vydání*. Brno: Barrister&Principal. ISBN 80-86598-65-9.
15. ŠVARŤÍČEK, Roman a Klára ŠEĐOVÁ, 2014. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0644-6.

16. THOROVÁ, Kateřina, 2015. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0714-6.
17. VÁGNEROVÁ, Marie, 2000. *Vývojová psychologie*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-308-0.
18. VÁGNEROVÁ, Marie, 2000. *Vývojová psychologie I.: Dětství a dospívání*. ISBN 978-80-246-2153-1.
19. VYMĚTAL, Jan, 2003. *Lékařská psychologie*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-740-X.
20. VÝROST, Josef a Ivan SLAMĚNÍK, 1998. *Aplikovaná sociální psychologie I.*, Praha: Portál. ISBN 8071782696.

INTERNETOVÉ ZDROJE:

KANE, B., 1979. *Children's Concepts of Death*. *The Journal of Genetic Psychology*. [online] 18.9.2012 [Cit.20.2.2021].

Dostupné z: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00221325.1979.10533407>

DÉMUTHOVÁ, Slávka, 2011. *Vývin chápania smrti v ontogenéze*. *Sociální studia*. [online] 2011 [Cit. 6.2.2021].

Dostupné z: https://journals.muni.cz/socialni_studia/article/view/5893/5000

DUDOVÁ, Iva, 2013. *Smutek a truchlení dítěte*. *Pediatric pro praxi*. [online] 2013 [Cit. 14.1.2021]. Dostupné z: <https://www.pediatricpropraxi.cz/pdfs/ped/2013/04/10.pdf>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

s. strana

tzv. takzvaně

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1 Údaje o informantech.....	30
Tabulka 2 Finanční stránka rodiny.....	47
Tabulka 3 Odpovědnost rodičů.....	48
Tabulka 4 Důvod úmrtí rodiče.....	49
Tabulka 5 Důležité osoby po úmrtí.....	50
Tabulka 6 významné emoce po smrti rodiče.....	52
Tabulka 7 Postoj k vlastní rodině.....	53
Tabulka 8 Výrazné životné aspekty.....	55

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha P I: Zpětná vazba Zdenek

Příloha P II: Příběh Laury – ukázka kódovaného rozhovoru

PŘÍLOHA P I: ZPĚTNÁ VAZBA ZDENEK

E – mail ze dne 23.3.2021.

Ahoj Amálko,

Tak mě ten tvůj rozhovor nějak poznamenal. Přemýšlím nad tím čím dál víc. Nikdy jsem nepřemýšlel nad svým životem jako celkem. Rád bych si pak Tvoji práci přečetl a zjistil, jak jsou na tom ostatní. Protože když nad tím tak přemýšlím, jsem díky mé minulosti dosti uzavřený člověk. Byl bych rád, kdybych se dozvěděl, jak k tomu přistupují další lidé, i když vím, jak je pro mnohé těžké o takových věcech mluvit.

Zatím díky za rozhovor a otevření toho, co bylo dlouho uzavřené. Třeba to ze mě udělá do budoucna lepšího člověka a třeba i lepšího tátu.

Měj se hezky.

Zdeny

PŘÍLOHA P II: PŘÍBĚH LAURY – UKÁZKA KÓDOVANÉHO ROZHOVORU

Žili jsme s rodinou v malé vesnici kousek za městem. Rodiče vlastnili rodinný dům po svých rodičích. Nevýhodou bydlení byl špatný stav domu. Tudíž spousta peněz, které rodiče vydělali museli vrážet do úprav domu. V domě žili také moji prarodiče. Rodiče s nimi vycházeli nejprve docela dobře, ovšem postupem času si pamatuji, jak ty vztahy nebyly ideální. Nicméně nám nikdy nic nechybělo. Nevzpomínám si, že by rodiče trpěli nedostatkem peněz. Byli jsme taková průměrná rodina, která finančně vycházela. Rodiče pracovali oba. Spíš mi vždycky vadilo, že kamarádi ve škole si můžou dovolit často nové oblečení, dovolené v Chorvatsku a my jsme jako děti museli pracovat a v létě byli jen doma. S odstupem času mě to však tolik netrápí. Dětství jsem měla pěkné. Mám také dva sourozence. Oba mladší. Sestra je mladší o 3 roky, bratr o 11. Nejstarší dítě to má vždy těžké. O sourozence jsem se musela starat a s běžnými věci jim pomáhat. Občas jsem měla pocit, že rodiče dávají přednost jim, což mi taky vždy nebylo po chuti. (EKONOMICKÝ STATUS) Ale abych se dostala k jádru věci, kvůli čemu tu dnes jsme. Moje maminka zemřela, když mi bylo čtrnáct. Tehdy jsem již jako mladička měla prvního přítele, kterého jsem poznala asi měsíc před tím, než maminka zemřela. Byla to taková mladá láska, ale byl starší a rozumnější než já. Byla jsem takové mladé trdlo. Začínala mi puberta a chtěla jsem zkoušet různé blbosti, abych si ji dostatečně užila. Když na to s odstupem času vzpomínám, stydím se za sebe. Moje maminka měla těžkou rakovinu žaludku. S touto nemocí bojovala asi 2 roky. Vzpomínám si, že jí padaly vlasy a byla šíleně unavená. Bylo hrozné vidět maminku, když jsem přišla domů ze školy a ona byla unavená, zmožená a vyčerpaná. Mamince jsme pomáhali, o domácí práce se dělili, protože byly dny, kdy maminka zvládla jen spát. Mamka chodila i přes svoji nemoc stále do práce. Děkala dvanácti hodinové směny. Když přišla, byla naprosto vyřízená a mnohdy jsme ji našli, jak spí ještě ve 4 odpoledne. Když na to vzpomínám, je mi smutno. Byly dny, kdy si chtěla jen pustit film a být s námi a my jsme se dívali s ní a dělali u toho strašně moc jiných věcí. Tohle mi je strašně líto s odstupem času. Tohle období bylo dlouhé. Určitě bych se snažila trávit s maminkou více času. Mrzí mě, že v období, kdy nás nejvíce potřebovala, jsem začínala pubertu. To období pro mě bylo hrozně těžké, neuměla jsem se svými pocity vypořádat. Nevěděla jsem kudy kam. Snažila jsem se být oporou a často jsem mamince donesla jídlo a postarala se o sourozence. Jejím stavu to však moc nepomohlo. I když měla tyhle šílené stavy, vždy se snažila o nás postarat a podpořit nás. Hlavně ve škole. Nebo když jsme chtěli s ní mluvit o

nějakých problémech. Pak ale najednou nastal strašný zlom. Maminka z ničeho nic strašně ožila. Byli jsme všichni rádi, že ji je konečně dobře. Chtěla být furt s námi. Měla více energie. Chtěla se s námi dívat na filmy a hrát společenské hry. Po dlouhé době zavolala kamarádkám a vyrazila za nimi. Tenhle pozitivní stav u ní trval asi 14 dní. Každý den byla veselá, smála se a nebylo na ni znatelné, že by trpěla nějakou nemocí. Všichni jsme si oddechli a jásalí. **Po tomto čase však veselé období skončilo. Nikdy nezapomenu na ten den. Byla jsem zrovna s kamarádkou u vody. Čekaly jsme na jejího přítele, než za námi dojde. Samozřejmě jsem měla být již dávno doma. Ovšem moje puberta příkazy rodičů moc neposlouchala. Zavolal mi táta a v telefonu na mě hrozně křičel. Myslela jsem, že je naštvaný, protože nejsem doma. Ptala jsem se co se stalo. „Mamka se oběsila.“ V ten moment jsem pospíchala domů. Celou cestu jsem utíkala a myslela si, že je to blbý vtip. Jak by se něco takového mohlo stát? Uvěřila jsem až ve chvíli, kdy před našim domem stálo policejní auto a záchránka. (PŘÍČINA ÚMRTÍ)** V momentě, kdy jsem přiběhla, mě zastavili policisté, že dovnitř nemůžu. Víím, že jsem v ten okamžik do nich mlátila, ať mě pustí za mojí maminkou. Táta mě obejmul tak, jak ještě nikdy. Ten okamžik mi nedocházel. Nedokázala jsem si srovnat myšlenky. Cítila jsem strach, bolest, zmatení. Musela jsem jít hlídat bráchu, kterému bylo teprve 5 let. Tatínek mi říkal, ať před ním nepláču, ať jsem silná. Tento pocit však nešlo zabrzdit. Hlíдалa jsem tedy své sourozence, zatímco po domě chodili policisté a snažili se něco najít. Najít nějaký důkaz, který by celé tohle vysvětloval. Maminka nenechala nic na rozloučenou. Žádné vysvětlení, ani rozloučení. **Byla jsem na ni naštvaná. Nevysvětlila nám, proč nám odešla. Dokázala jsem cítit jen bolest, bezmoc a vztek. Pociťovala jsem bezmoc, strach a nevěděla jsem co mám dělat. Jak se s danou situací mám vyrovnat. (EMOCE PO SMRTI)** Když nás konečně za ní pustili, ležela na zemi. Byl to nejtěžší okamžik z mého života. Nevěřila jsem tomu, myslela jsem, že se mi celá situace jen zdá. Slíbila jsem si, že tak jak jsem ji tenkrát viděla, si ji nechci zapamatovat. Touto událostí nastal náš samostatný boj. Jako rodina jsme hodně jezdili všude po známých, jen abychom nemuseli být doma. Byli za ta léto x krát na dovolené. Jedli jsme jen v restauraci, protože nikdo neměl sílu vařit. **Samozřejmě mi u všeho byl nápomocen můj přítel. K této situaci se stavěl dobře. Chápal mě a pomáhal mi. Myslím, že to utužilo náš vztah. Byl mojí oporou další 2 roky mého života. Tohle období nás posílilo, a i když byl jen brzkou první láskou, vždy mi pomohl. Cítila jsem, že moje dětství s touto událostí skončilo. Z minuty na minutu jsem musela dospět. Když na to zpětně vzpomínám, touto situací nastalo moje odlišné dospívání. (POMOC V RODINĚ)** Jelikož doma nebyl nikdo, kdo by se postaral, chtěla jsem tátovi pomoci. Stavěl se k tomu dobře, snažil se. Ale dlouho to nevydrželo. Já jako nejstarší

dítě jsem převzala starost o domácnost. Rodina si na to navykla a po roce jsem měla pocit, že jsem spíše služebná, než normální dítě. Bylo to těžké období, když jsem měla školu, brigádu a rodina ode mě navíc očekávala úklid, vaření a nákupy. Bylo to náročné období. Když jsem skončila maturitu, rozhodla jsem se osamostatnit a ukončit svou roli služky. (VÝRAZNÉ TÉMA BĚHEM DOSPÍVÁNÍ – NUCENÉ PRÁCE) Odstěhovala jsem se dostatečně daleko, abychom si byli vzácní, a přitom v dojezdové vzdálenosti. Otec se mnou nemluvil skoro rok. V novém městě jsem si našla přítele, se kterým se budeme letos brát. Uvědomila jsem si, jak moc chci rodinu. Začali jsme letos stavět rodinný dům, takže co se týče rodiny, jsme na ni připraveni. (BUDOUCNOST) Co se týče otce, už spolu mluvíme. S mou lítostí je to horší. Moje maminka mi chybí stále. Chtěla bych, aby tady byla se mnou. Ráda bych s ní mluvila o obyčejných věcech. Zeptala se jí na názor. Maminka vždycky věděla, co je správné a vždy znala pravdivou odpověď. Taky bych byla ráda, kdyby mi schválila i muže, kterého jsem si vybrala. Během mého života bez matky nebyl jediný den, kdy mi nechyběla. Nevím, jestli tahle událost přinesla jen něco špatného. Zkušenost mi dala pochopení a touhu dělat věci lépe a rozdávat lásku. Myslím, že jsem dost otevřený a starostlivý člověk, který umí pomoci. Občas možná trochu lítostivý. Tato událost mi v životě spoustu vzala, ale také mě spoustou obohatila. Jsem dnes lepší člověk, který si jde za svým cílem. Možná nejsem zcela vyrovnaná a možná ani nikdy nebudu. Ráda na maminku vzpomínám. Bývá mi i často smutno. Bohužel situaci již nezměním, tak budu doufat, že se jednou zas potkáme a je na mě pyšná i tam, kde je teď.